

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 16 Volume: 4 Issue: 16
Kış 2011 Winter 2011

**SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE BAZI YAHUDİ MEMURLARIN SOSYO-
KÜLTÜREL DURUMLARI**
**SOCIO-CULTURAL SITUATIONS OF SOME JEWISH OFFICIALS ACCORDING TO SICİLL-I
AHVAL REGISTERS**

Yunus ÖZGER*

Özet

Sicill-i Ahval Defterleri, memurların biyografilerinin tutulduğu resmi kayıtlardır. Defterler, 1879 yılında kurulmuş olan Sicill-i Ahval Komisyonu tarafından tutulmuştur. Yayımlanan nizamnamelerle, defterlerin ne şekilde tertip edileceği belirlenmiştir. Bu defterler, sadece memurların hayat hikâyelerinin yazılı olduğu belge değil, aynı zamanda onların etnik ve dini yapılarını, görev yaptıkları şehirlerin idari ve iktisadi durumlarını tespit edebilme imkânı da veren kaynaklardır.

Bu çalışmada söz konusu defterler taranarak örneklem olarak tespit edilen 85 Yahudi memurun sosyal ve kültürel durumları incelendi. Doğum yerleri, eğitim gördükleri okullar, görev yaptıkları şehir ve kurumlar ve aldıkları maaşlar ayrı ayrı değerlendirildi. Yine başarılı memurlara verilen rütbe, nişan ve madalyalardan söz edildi. Ayrıca işlen suçlar ve bu suçlara verilen cezalar hususu da ortaya konuldu.

Memurlar, eğitimleri sonrası icra ettikleri meslek dallarına göre ele alındı. Hukuk, eğitim, maliye, ulaştırma, emniyet ve sağlık gibi birimlere gruplandırılarak, her saha detaylı olarak incelendi.

Anahtar Kelimeler: Yahudi Memurlar, II. Abdülhamid, Bürokrasi, Sicill-i Ahval Defterleri.

Abstract

Sicill-i Ahval were the official records that included biographies of government officials. The records were prepared and kept by Sicill-i Ahval Commission that was founded in 1879. Issued regulations determined how the records would be arranged. These records did not only mention biographies of officials but also mentioned their ethnic and religious status as well as administrative and economic situations of the towns where the officials served.

In this study, the records were scanned and 85 Jewish officials' social and cultural statuses were examined. Their birth places, the schools they attended, the towns and institutions they worked and their salaries were particularly evaluated. And also ranks, orders and medals that were given to successful official were mentioned. Additionally, the subject of crimes and their punishment were revealed.

Officials were taken into account according to their branches of service after education. Branches were detailed under the groups of law, education, treasury, transportation, police and health.

Key Words: Jewish Officials, Abdulhamid II, Bureaucracy, Sicill-i Ahval Records,

Giriş

Yahudi kelimesinin anlamı hakkında birden çok fikir ileri sürülmekte ve İshak oğlu Yakup peygamberin “Yuda” veya “Yehuda” adlı oğlundan yola çıkılarak, Hz. Yakup’un on iki oğlunun soyunu ifade etmek için “Yahudi” denildiği kabul edilmektedir. (Tanyu, 2005:14)

Yahudi tarihi açısından önem arz eden birçok dönem olmakla beraber, bir takım toplumsal değişimin yaşanmasına neden olan Babil’e sürgün edilmiş hadisesinin, (Kurt, 2006:447-448) şüphesiz ayrı bir yeri vardır. Söz konusu sürgün, M.Ö 599 yıllarında II. Nebukadnezar/Buhtunnasır’ın Kudüs’ü ele geçirmesi sonucu Yahuda Devleti’nin dağılmasıyla gerçekleşti. (Durant v.d, 1992: 49)

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yunusozger@yahoo.com

Hız Muhammed'in İslam'ı yaymaya başladığı dönemlerde Yahudiler, Arabistan'ın Fedek, Makna, Vadi'l-Kurâ, Tayma ve Taif gibi şehirlerinde kabileler halinde yaşamlarını sürdürmekteydi. Peygamberliğin ilk evrelerinde Hız Muhammed, Medine hâkimi olarak buradaki üç Yahudi kabilesini itaate sevk etti. (Lewis, 1996:20) Bu münasebetler sonrasında, Yahudilerin ürettiklerinin bir kısmını vergi olarak ödemeleri karşılığında, Müslüman yönetimi altında barış içinde yaşamlarına imkân verildi (Shaw, 2008:16)

Bu ve benzeri uygulamalarla Yahudiler, İslam hukukunun Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında ayırım yapılmasını engelleyici tavrı nedeniyle, daha önce olduğu gibi kilise tarafından zulmedilen ve dışlanan bir topluluk statüsünden, özel statüye sahip tebaa konumuna geçti. (Goitein, 2004: 92)

Yahudilerin Türklerle ilişkileri ise Osmanlı'dan daha önceye dayanmaktaydı. Henüz Osmanlı Beyliği kurulmadan evvel Bizans zulmünden kaçan binlerce Yahudi, Selçukluların himayesi altına girmişti. (Shaw, 2008:41) Kuruluş döneminin ilk evresinde bazı şehirlerde Yahudi cemaatlerine rastlanmış ve II. Murat zamanından itibaren, Fransa ve Almanya'dan çıkarılan bir kısım Yahudiler, Osmanlı coğrafyasına gelerek güvenli bir şekilde yaşamaya başlamıştı. (DİA, 1986:341)

Türk- Yahudi ilişkileri açısından şüphesiz en mühim hadiselerden biri II.Bayezid zamanında yaşandı. Bu dönemde Osmanlı, Kral Ferdinand ile eşi İzabelle'nin emri doğrultusunda İspanya'dan çıkartılan Yahudilere kucak açtı. (Lewis, 1996: 63) Osmanlı ülkesinin muhtelif bölgelerinde iskân ettirilen Yahudiler arasında yer alan bazı ilim adamları, sonraki süreçte Osmanlı bilimine önemli katkı sundular. (İhsanoğlu, 1995:566) İmparatorlukta ilk matbaayı da tesis eden Yahudiler, (Davison, 2005:22) yaşadıkları şehirlere göre farklı iş kollarında varlıklarını devam ettirdiler. (Sürgevil, 2002:254)

Klasik dönemde altın çağını yaşayan Yahudiler için Tanzimat reformları yeni bir dönüm noktası oldu. Ferman Yahudiler gibi tüm uyruklara kanun önünde eşitlik, can ve mal garantisi getirdi. Bir sonraki adım olan 1856 Islahat Fermanı ile eşitlik vurgusu daha da belirgin hale geldi. Bu süreçte Ermeniler için yapıldığı gibi Yahudi topluluğu için de anayasa niteliği taşıyacak bir takım yasal düzenlemelere gidildi. (Davison, 2005:41,42,57,136)

Böylece Osmanlı Devleti, Tanzimat ve Islahat reformlarıyla memuriyet kadrolarını, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün tebaasına açmış oldu. (Kırmızı, 2003:138) II. Abdülhamid döneminde ise Yahudilerin eskiye oranla kıyas yapılamayacak kadar yüksek oranda bürokraside istihdam edilmesi sağlandı. İlişkiler 1892 yılında Osmanlı Yahudilerinin İspanya'dan göç edişinin 400. yıldönümü coşkuyla kutlanacak kadar iyi duruma geldi. (Kırmızı, 1998:92,93)

Söz konusu dönem, Sırp isyanı, Yunan bağımsızlığı, Mısır isyanının yaşandığı ve Ermeni fesat cemiyetlerinin kıpırdandığı; ulusçuluk akımının etkisiyle Balkanların kaynayan bir kazan görünümünde olduğu bir zaman dilimiydi ve bu nedenle çok büyük öneme haizdi. Araştırmamızda incelenen Yahudiler, işte böylesi bir ortamda Osmanlı bürokrasisinin muhtelif dairelerinde görev almışlardı. Söz konusu memurların sosyal ve kültürel durumlarına geçmeden önce Osmanlı memur istihdam politikası hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti, bürokraside ihtiyaç duyduğu memurları istihdam ederken, Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrasında iki ayrı yöntem kullandı. Klasik dönem olarak ifade edilen Tanzimat öncesinde, her dairenin aynı zamanda ihtiyacı olan memuru da yetiştirmesi ön görüldü. Otodidaktik denilen bu sistemde, çoğunlukla memur ve devlet ileri gelenlerinin çocukları, ilgili memuriyet kalemlerine çırak olarak alınır ve tedricen yetiştirilirdi. (Akyıldız, 1993: 52)

Tanzimat devrinde ise büyük değişim yaşandı. Yeni dönemin personel politikasının ilk temelleri, II. Mahmud tarafından atıldıktan sonra (Findley, 1996: 25,96), modernleşme sürecinin temeli olarak nitelendirilen Tanzimat Fermanı sonrasında (İnalçık, 2006:83), memur kadrolarıyla ilgili düzenlemelere gidildi. (Saydam, 2002:668) Yapılan çalışmalar sonrasında bazı meclisler açıldı ve Ahmet Cevdet Paşa'nın büyük katkılarıyla konuyla ilgili nizamnameler yayımlandı. (Halaçoğlu, 1993: 445) Modern mekteplerin açılmasıyla birlikte buradan mezun olan çocukların, imtihanla memuriyetlere yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu şekilde memur yetiştirme problemi, esaslı bir şekilde oturtuldu ve memuriyete atanma sisteminde rica, şefaahat ve iltimas gibi haksız uygulamalar yerine; hak eden kişinin yerleştirilmesini sağlayan daha akılcı ve adil bir temele dayanan sınav usulü getirildi. (Akyıldız, 1993: 52-64)

Bu sistem değişikliğinin bir sonucu olarak, memurları yakından ilgilendiren vesikaların yazılış biçiminde ve bürokratik işlemlerin usulünde de yenileşme yapıldı. (Ortaylı 2006: 287, 292) Aynı şekilde mesai günleri, maaş usulleri ve yargılanma şekilleri de belirli bir sisteme kavuştu. (Akyıldız, 2006:50 ve

Mumcu, 1971:142-144) Söz konusu düzenlemeler, sonraki dönemde de devam etti ve II. Abdülhamid zamanında kapsamlı bir yenilik yapılarak, memurların sicil kayıtlarının tutulması çalışması yapıldı.

Daha önceleri bir takım çalışmalar yapılmakla beraber Osmanlı Devleti'nde 1879 yılına kadar devlet kademelerinde görev yapanların sicilleri, belirli bir plan doğrultusunda düzenli olarak bir defterde toplanmamıştı. Yapılan düzenlemeler sonrasında devlet personelinin sicillerini tutmak için 1879'da Sicill-i Ahvâl Komisyonu oluşturuldu. (Sarıyıldız, 2004:17,87 ve Aktaş, 2000: 241) Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kurulmasından itibaren 1909 yılına kadar mülkî ve adlî memurlardan 92.000 memurun sicil kaydı, 201 defterde toplandı. (Aktaş, 2000: 241) Defterlerin nasıl tutulacağına dair birçok tarifname ve nizamname hazırlandı. (Mert 2000: 100)

Söz konusu nizamname hükümlerine göre, sorulan beş soruya verilecek cevap şeklinde tertip edilmiş olan Sicill-i Ahvâl Defterleri, 19. Yüzyıl arşiv araştırmalarında birçok açıdan önemli konulara kaynaklık edebilecek niteliktedir. Defterler, sadece devlet memurlarının hayat hikâyelerinin yazılı olduğu klasik biyografi özelliği taşımaz, aynı zamanda memurların görev yaptığı şehirlere ait birtakım özellikleri de ortaya koyabilen, devletin malî ve idarî politikasının takibinin yapılmasına imkân tanıyan, uygulanan eğitim sistemi hakkında bilgi elde edilebilen kaynak özelliği de sergiler. (Özger, 2010: 25-26)

Yukarıda bahsedildiği gibi Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki 92.000 memurun kaydı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Defterleri (BOA. DH. SAİD.d) adlı kataloglarda kayıtlıdır. Bunlar içerisinde dijital ortama aktarılan özetlerden altmışa yakın Yahudi (Musevi) memur bulunabiliyorsa da toplamda defterlerde kaç Yahudi'nin bulunduğu şimdilik tam olarak belirlenememiştir. Bu çalışmada, söz konusu dijital ortamda bulunanlar ile bazı defterlerin ayrıca taranması neticesinde rast gele seçilen yirmi beş memurla birlikte toplam seksen beş kişi ele alındı ve çeşitli başlıklar altında detaylı olarak incelendi.

A-SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM AÇISINDAN YAHUDİ MEMURLAR

1.Doğum Yerleri Açısından Yahudi Memurlar

Daha önce belirtildiği üzere Sicill-i Ahval Defterleri'nin nasıl tutulacağı, ne şekilde tanzim edileceği hususu, yayımlanan nizamnamelerle bir kurala bağlanmıştı. Söz konusu nizamnamenin beşinci maddesinde yer alan *ikinci sualin cevabında sahib-i tercemenin mahal ve tarih-i velâdeti... tasrih olunarak gösterilir...* (Mert, 2000: 100) ifadesi, devlet memurlarının nerede ve ne zaman dünyaya geldiklerinin kaydedilmesini zorunlu kılmaktaydı.

Yapılan istatistiğe göre, son dönem Osmanlı bürokrasisinde görev alan söz konusu 85 Yahudi devlet adamının % 39 gibi (33 kişi) büyük bir kısmı İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Bunu, yaklaşık %10 ile (8 kişi) İzmir ve Bağdat doğumlular takip etmiştir. Üçüncü sırada ise 7 kişi ile Selanik doğumlular yer almıştır. Bunlardan başka Kala-yı Sultaniye (Çanakkale) ve Sirozlu 3'er kişi, Edirne, Gümülcine, Kırkkilise (Kırklareli), Silivri, Üsküp ve Yanyalı 2'şer kişi bulunmaktadır. Kudüs, Milas, Ruscuk, Sofya, Kuneytira (Suriye'de), Şam, Urla, Gelibolu, Hanya (Girit), Hille (Bağdat) ve Bodrum gibi şehirlerden de birer memura rastlanmaktadır.¹

Bu örneklem veriler, Yahudi nüfusun başkent İstanbul'da önemli bir potansiyele sahip olduğunu gösterdiği gibi; imparatorluğun hemen her bölgesinde Yahudi varlığına rastlanıldığına da işaret eder.

2. Kullanılan İsimler Bakımından Yahudi Memurlar

Söz konusu Yahudi kökenli devlet memurlarının isimleri üzerinde yapılan incelemede dikkat çeken bazı hususlar vardır. Öncelikle memurların % 67 gibi büyük bir kısmı (57 kişi) çift isimlidir. 28 kişi ise tek isimlidir. En çok tercih edilen isimler sıralamasında "Avram" adı, 18 kişi ile birinci durumdadır. Avram adlı olanlardan 6 kişi tek, diğerleri çift isimlidir. Bunlar içinde 7 kişi "Avram Farhi" örneğinde olduğu gibi ön ad olarak; 4 kişide ise "Mordahay Avram" örneğinde olduğu gibi ikinci ad olarak kullanılmıştır. Sıralamada 10 kişi ile "Bohur" ismi, ikinci durumdadır. Bohur ismi, 1 kişi de tek, diğerlerinde çift isim olarak alınmıştır. "Bohur" adının ilk ve ya ikinci isim olarak tercih edildiği diğer isimler, Bodur, Elnekavi, İsak, İshak, Dato, Mois, Misitrano ve Salamon ve Rami adlarıdır. "İsak" adı 6 kişi ile ve "David" ismi de 5 kişi ile en çok tercih edilenler arasında yer almıştır.

¹ Yahudi memurların biyografik kayıtlarının yer aldığı arşiv bilgileri her defasında metin içerisinde gösterilmek yerine her biri kaynakçada gösterilmiştir.

Tablo1: Yahudi Memurların İsimleri İstatistiği

Memura verilen isim	İsmi kullanan kişi sayısı
Avram	18
Bohur	10
İsak	6
David	5
Nesim	4
Abraham	3
Samuel	3
Alberto	2
Haskiyel	2
Mayer	2

Bunlardan başka “Nesim” 4 defa, “Abraham” ve “Davi” isimleri 3’er defa, “Haskiyel”, “Mayer” ve “Alberto” adları da 2’şer defa kullanılmıştır.

Yahudi memurların isimlerinin tahlilinde dikkati çeken önemli hususlardan biri, Harun, Davud, Cemil, İshak, Danyal, Nesim, Bünyamin gibi Müslüman toplumda da sıkça kullanılan isimlere tesadüf edilmesidir. Bu ortak kullanım, söz konusu isimlerin birçoğunun peygamber adı olmasıyla izah edilebilir. Ayrıca yüzyıllardır Osmanlı toplumunda Müslümanlarla iç içe yaşamış olmanın doğal bir etkileşimiyle de izah edilebilir.

3.Eğitim Durumları Açısından Yahudi Memurlar

Yahudi devlet adamlarının eğitim ve kültürel durumları, ilgili nizamnamenin altıncı maddesinde yer alan ...*üçüncü sualin cevabında sahib-i tercemenin kangı memleket ve mekteplerde veya muallim-i mahsusdan kangı ilim ve fen ve sanat ve lisanları ne dereceye kadar tahsil eylediği ve şehadetname ve icazetname alıp-almadığı ve kangı lisanlarla kitabet veyahud yalnız tekellüm ettiği tasrih olunur. Ancak tekellüm ve kitabetiyle me’luf ve ma’ruf olmadığı lisanların usül ve lügatını adi bilmekle o lisanlarla tekellüm ve kitabet ederim denilmeyüp okudum aşınayım ve o lisanları tekellüm ve kitabetle me’luf ve ma’ruf ise tekellüm ve kitabet ederim denilir...* ifadesine istinaden ortaya çıkarılabilmektedir. (Mert 2000:100)

İncelenilen Yahudi devlet adamlarının sicil kaydında da bu esasların gözetildiği ve lisan bilgileri, deftere “tekellüm eder”, “okuryazar”, “kitabet eder” veya “aşınadır” biçiminde kaydedilmiştir. Nitekim Musevi mektebinde müfredat dersleri okuyarak eğitimini tamamlamış olan Abraham Avram Efendi’nin sicil defterinde, *Fransızca ve Yahudice okuryazar, Türkçe ve Rumca tekellüm eder* denilerek, Fransızca ve İbraniceyi okuyup yazabildiği, Türkçe ve Rumca’yı ise sadece konuşabilecek seviyede öğrendiğine işaret edilir.

Avram Badi Efendi’nin kaydındaki *Türkçe, Musevice ve Fransızca konuşup yazabilmekte, Rumca ve Almancaya ise aşinalığı vardır* ifadesinden, Almanca ve Rumcanın kaide ve usulleri hakkında alalede bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ele alınan Yahudi devlet adamlarının neredeyse tamamı, birden fazla yabancı dil bilir durumdadır. İçlerinde Avram Galanti misali Türkçe, İbranice, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rumca, İspanyolca, İtalyanca ve Farsça gibi dokuz dile hâkimiyeti olanlar bulunduğu gibi; Josef Habib Efendi misali sadece Türkçe okuryazar, İsak Efendi gibi Türkçe ve Fransızca okuryazar olanlar da bulunur. Eğitimini Selanik ve Galata Alyans İsrailit mekteplerinde sürdürdükten sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahânedede okuyarak tabip olmaya hak kazanan Samuel Barzilay Efendi’nin ise hangi lisanları bildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Okuryazar, konuşabilir veya aşına gibi ölçütlerin tümü temel alınarak yapılan istatistikten elde edilen sonuçlara göre; mevcut devlet adamlarının %27’si (23 kişi) dört dil, %26’sı (22 kişi) üç dil, %15’i (13 kişi) beş dil ve %15’i (13 kişi) iki dil bilmektedir. Diğerleri içinde 1 kişi dokuz dil bilirken, 8 kişi altı dil, 2 kişi yedi dil ve 2 kişi de bir dil bilmektedir.

Carter Findley’in ifade ettiği gibi, XIX. Yüzyılda memurlarda Fransızca yazma becerisi, en çok aranan özellikti. Bu özelliğe sahip memurlar için Fransızca’yı akıcı olarak kullanmak, kültürel modernliğin yalnız simgesi değil, neredeyse özü haline gelmişti. (Findley, 1996: 153)

Yukarıdaki veriler, bürokrasideki Yahudilerin kültürel yapılarının çeşitliliği ve zenginliğini ortaya çıkarması bakımından dikkat çekicidir. XIX. Yüzyıl devlet idaresinde Fransızcanın hâkim yabancı dil unsuru olduğu, burada da gözükmekte ve 71 devlet adamının Fransızcayla bir şekilde ilişkili olması

bunu teyit etmektedir. Fransızcadan sonra en çok bilinen ikinci dil, 36 kişinin bildiği Rumcadır. Bundan başka 24 kişi İspanyolca, 21 kişi İtalyanca, 16 kişi Arapça, 11 kişi Almanca, 10 kişi İngilizce, 6 kişi Bulgarca, 2 kişi Ermenice ve birer kişi de Rusça ve Arnavutça bilmektedir.

Devlet adamlarının bu kültürel seviyeyi kazanmalarında eğitim aldıkları okulların rolü büyüktür. Bu bakımdan XIX. Yüzyıl Osmanlı eğitim tarihi içerisinde Yahudi toplumunun okullarının yerinin iyi tespit edilmesi gerekir.

Bilindiği üzere İstanbul'un fethi sonrası buradaki Yahudi sayısı, çok fazla değildi. II. Bayezid zamanında İspanya'dan ve bir süre sonra Portekiz'den gelenlerle birlikte sayıda artış oldu. Bu dönemde Yahudi mekteplerinde İbranice, gramer, dini eğitimi yanı sıra hesap, hendese, tarih ve coğrafya okutulmuştur. Ancak Yahudi toplumu, XVII. Yüzyıl sonlarından itibaren koyu bir taassuba bürünmüş ve Tanzimat devri başlarında okullarda sadece İbranice ve dört işlem okutulur hale gelmiştir. İlk modern Yahudi Okulu 1854 yılında açılıp burada Türkçe, İbranice ve Fransızca birlikte öğretilmiş de Hahamlar, Fransızca eğitime karşı çıkmışlardır. Birçok olumsuz propaganda sonrası, mektebi himaye eden Kamanto'yu aforoz etmişlerdir. Alyans İsrailit, 1875 yılından itibaren başta İstanbul, İzmir ve Ankara olmak üzere okullar açtığı aynı şekilde şiddetli tepkiyle karşılaşmıştır. Alyans bu tepkiler üzerine dini hedef olmadığını göstermek üzere, açtığı mektepleri aynı zamanda ibadethaneye dönüştürmüştür. Osman Ergin, bu gibi nedenlerden dolayı Yahudi okullarının Tanzimat devrinde değerleri kadar gelişemediğini söylemiştir. Ancak Ergin, okullarda Türkçeye verilen önemin de dikkate değer olduğunu ileri sürmüştür. Tanzimat sonrası dönemde ise Yahudi toplumunun eğitim sistemine bakışında değişim oldu. Konuşmakta oldukları İspanyolca ve ana dilleri olan İbranice ile eğitim yapmanın kendilerine bir yararı olmayacağını düşünen Yahudiler, çoğunlukla Fransızca'yı eğitim dili olarak kabul ettiler. Bu amaçla yeniden okul açmak yerine, bu dilde eğitim veren Alyans İsrailit Mekteplerine devam ettiler. Kamanto mekteplerinde ise Türkçeye çok büyük önem verildi. (Ergin, 1977:766-768)

İncelenilen Yahudi memurların bir kısmının da Alyans İsrailit mekteplerinde eğitim görmüş olmaları, bu mekteplerin önemini teyit etmektedir. Mevcut Yahudi memurların eğitim gördükleri okullar arasında en dikkati çekenlerden biri, ilkokul derecesinde olan ve memurlardan 35'inin devam ettiği anlaşılan *Yahudi Millet Mektepleridir*. Bunun yanında ülkenin muhtelif şehirlerinde yer alan *Alyans İsrailit Mekteplerinde* 26 kişi okumuştur. 7 kişi *Kamanto Mekteplerinde* tahsilini tamamlamıştır. Bundan başka 11 kişi rüştiyede, 22 kişi mülkiye idadi mektebinde okumuş ve 9 kişi de özel öğretmenden (muallim-i mahsus) bir takım dersleri alarak eğitimini sürdürmüş veya tamamlamıştır.

Tablo 2: Yahudi Memurlarının Eğitim Aldıkları Okullar

Eğitim Görülen Okul Türü	Millet Mektebi	Alyans İsrailit Mektebi	Kamanto Mektebi	Hukuk Mektebi	Tıp Mektebi
Eğitim Gören Memur Sayısı	35	26	4	6	17

Tıp ve hukuk gibi yüksek öğrenim tahsili alan memurlar da bulunmaktadır. 85 kişiden 17'si Mekteb-i Tıbbiye-i Şahânedan mezun olarak tabip olmuşken, 6 kişi Mekteb-i Hukuk-ı Şahâne'yi bitirerek hukuk alanında istihdam edilmiştir.

Bunların dışında Avram Efendi gibi farklı okullarda tahsil görenlere de rastlanmıştır. Sicil kaydına göre Avram Efendi, eğitimine Adapazarı Rehber-i Terakki Mektebinde başlamış, ilk ve orta dereceyi burada bitirmiştir. Ardından İstanbul Balat'ta Alyans İsrailit Mektebi'nde iki yıl daha eğitim görmüş, sonra da Mekteb-i Hukuk-ı Şahâne'yi bitirerek pekiyi derecede diploma almıştır.

Ruşçuk'ta dünyaya gelen Alberto Samuel Efendi ise Varna'da Alyans İsrailit Mektebi'nde eğitimine başlamış, ardından Paris'e giderek, yaklaşık beş yıl Fransızca eğitim görmüştür. Paris sonrasındaysa Cenevre ve Almanya Daru'l-fünûnlarında (üniversiteler) bir süre eğitim görmüş ve diplomasını alarak Osmanlı ülkesine dönmüştür.

Sofya'da dünyaya gelen Avram Farhi Efendi, Kuzguncuk'taki Musevi Cemaati Mektebi'nde eğitim hayatına başlamış, ardından Mahrec-i Eklâm-ı Şahâne'de² verilen dersleri tahsil ederek, diplomasını almış ve eğitimini bu şekilde tamamlamıştır.

İstanbul'da doğmuş olan Bohur Efendi ise eğitimine ilk olarak Hasköy'deki Yahudi Millet Mektebinde başlamış ve burada İbranice ve biraz da Türkçe, Fransızca, hesap, coğrafya ve tarih dersleri

² Mahrec-i Eklâm: Rüştiye eğitimi üstünde bilgili memur yetiştirmek üzere 8 Temmuz 1862'de ilk olarak Mekteb-i Eklâm adıyla açılmış olup, daha sonra Mahrec-i Eklâm'a çevrilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ergin, 1977: 476).

okumuştur. Daha sonra Soğukçeşme’de bulunan Telgraf Mektebine kaydolarak burada telgrafla ilgili nazariyat (teorik) ve ameliyat (pratik) bilgilerini öğrenmiştir. Bundan sonra da özel hocalardan bir süre Arapça, Farsça, İngilizce, cebir, hendese ve hikmet-i tabiye, ekonomi, politika ve hukuk ilmi tahsil etmiştir.

Bazı sebeplere bağlı olarak girdiği okulu terk etmek zorunda kalan memurlar da vardır. Alyans İsrailit ve Kont Kamanto mekteplerinde müfredat dersleri okuyarak diplomasını aldıktan sonra, Mekteb-i Fünûn-ı Şahâne’ye kaydolup burada üç yıl okuyan, ancak *bazı mazeretine mebni* okulu terk etmek zorunda kalan Bohur Misitrano Efendi, bunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hasköy’deki Alyans İsrailit mektebinde tahsilini tamamlayarak diplomasını alan, ardından Eyüp semtindeki Askerî rüştiyeye devam eden ve ondan sonra da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne idadesinin birinci sınıfına kadar eğitim gören Gürcü Cemil Efendi, mektebin ikinci sınıfında yakalandığı hastalık nedeniyle okulu terk etmek zorunda kalmıştır.

B-SOSYAL TABAKALAŞMA VE EKONOMİK DURUMLARI BAKIMINDAN YAHUDİ MEMURLAR

Toplumsal bir varlık olan insanın sosyal hayatının şekillenmesine yön veren faktör, toplumsal statü ve sosyal tabakalaşmadır. Toplumsal tabaka, aynı ya da benzer statüde olan kişilerin bir yer işgal ederek oluşturdukları topluluktur. Bunlar hiyerarşik bir sıralanma göstererek toplumsal tabakalaşmayı oluştururlar. Sosyolojik bir terim olan tabakalaşmayı bazı sosyologlar, işlevsel bir fonksiyon olarak nitelerler. Onlara göre tabakalaşma, belirli mevkilerin doldurulmasını ve belirli görevleri icra edecek bireylerin motivesini sağlayan bir unsurdur. (Tezcan 1985: 120) Tabakalaşmanın en önemli unsurlarından biri, icra edilen meslekler olduğuna göre, bu hususun iyice araştırılması gerekir.

1.Meslekleri Açısından Yahudi Memurlar

Nizamnamede memurların hangi meslekleri icra ettiklerinin kaydedilmesi istenmiş ve onlar da sicil kayıtlarını bu şekilde tanzim ettirmişlerdir.

Araştırma konusunu oluşturan 85 Yahudi devlet memurunun birbirinden farklı pek çok meslek dalında faaliyet gösterdikleri anlaşılıyor. Başlangıçta mülazemet denilen stajyerlik usulüyle, herhangi bir kalemde işe başlayan memurların bir kısmı, sonraki tarihlerde çok daha iyi pozisyonlara terfi etmişlerdir.

Yahudi devlet adamları, sağlık, emniyet, haberleşme, dış işleri, borçlar idaresi, eğitim, maliye ve idari alan gibi birbirinden farklı dokuz ayrı birimde faaliyet göstermişlerdir. Bazı devlet adamları, söz konusu birimlerden birinde memuriyete başlayıp, daha sonra başka bir birimde devam etmişken; özellikle tabipler gibi bazı meslek kolları, memuriyete başladıkları alanda hayatlarını sürdürmüşler ve kendi branşlarında kariyerlerini yükseltmişlerdir. Bundan başka, gazetecilik, yazarlık gibi diğerlerinden farklı alanlarda hizmet edenler de vardır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından, söz konusu faaliyet alanları ve buralarda görev yapan memurlar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

a-Sağlık Alanında Görev Alan Yahudi Memurlar

Tablodan anlaşılacağı üzere, değerlendirmeye tabi tutulanlar arasında sağlık alanında istihdam edilmiş olan Yahudi devlet adamları, %20 gibi (17 kişi) önemli bir oranı teşkil etmektedir. Bunların da %88’ini (15 kişi) tabipler oluşturmaktadır. Eczacılık yapan bir kişi ile hastane çavuşluğu görevini icra eden bir kişi de bu grup içerisinde değerlendirilmiştir.

Doktorların tümü, Tıp mektebini bitirmiş ve Kudüs’ten, Manastır’a, Selanik’ten Halep’e ülkenin dört bir tarafında belediye doktorluğu başta olmak üzere, sağlık sektörünün muhtelif sahalarında hizmet vermişlerdir.

Tablo 3: Tabip Olarak Görev Yapan Yahudi Memurlar

Tabip Adı	Eğitim Aldığı Okullar	Tabipliğe Başlama Tarihi	Görev Yaptığı Şehirler
Aron Kazez Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1889	Selanik-Karefarye , Kavala
Avram Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1911	Haydarpaşa, Alaşehir
Avram Molho Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1900	Edirne-Ortaköy
Bohur Dato Efendi Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1889	Aydın-Birunabad, Tire
Bünyamin Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1893	Kosova- Mitrovice, Yozgat, Akka, Hasköy, Karaağaç, Beyoğlu
İsak Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1893	Gedüs, Simav,Kuşadası,Kula

İsak İlyaoğlı Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1899	Beyşehir, , Aydın-Bozdoğan,
Mayer Şıvatman Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1898	Uşak, Isparta, Serfice, Kavala, Zonguldak, Bitlis, Yozgat, İstanbul, Tirebolu
Musa Avram Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1906	Edirne
Nesim Menahim Amon Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1898	Halep, Cısr-i şuoğur
Rafael Levi Efendi	Daru'l-fünûn-ı Osmanî Ulûm-ı Tıbbiye Şubesi	1910	Aydın-Saraykôy
Samuel Barzilay Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1886	İstanbul
Samuel Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1902	Manastır-Grebne, İştib, Kosova-Kôprülü
Yasef Yakar Efendi	Daru'l-fünûn-ı Osmanî Ulûm-ı Tıbbiye Şubesi	1909	Edirne-Havsâ
Yeşua Şami Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne	1899	Kudüs- Halilu'r-rahman, Yafa

Eğitim ve kùltür seviyeleri oldukça yüksek olan hekimler, Türkçe, Fransızca, İbranice ve İspanyolca başta olmak üzere, birden fazla yabancı dil biliyor durumdadır. Mesela Aron Kazez Efendi, Türkçe, Fransızca, İspanyolca, İbranice ve Rumca gibi beş dili hem konuşabilmekte hem de okuyazar seviyededir. Aron Kazez Efendi, Musevi mektebinin ardından, Alyans İsrailit mektebine devam etmiş ve ardından Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Mülkiye'ye kaydolmuştur. Buradaki müfredat dersleri başarıyla tamamlayarak, tabiplik diplomasını almıştır.

Sicil kaydına göre Aron Kazez Efendi, mesleki çeşitlilik gösteren renkli bir kişiliktir. Henüz doktor olmadan evvel yaklaşık üç yıl (1889-1892) Gümülcine Sancağı Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesinde *Fenn-i Tabakatu'l-arz* dersi öğretmenliği yapmış, ardından aynı mektebin Fransızca öğretmenliğini de üstlenmiştir. Bir yandan eğitim faaliyetlerini yürütürken diğer yandan onu hukuk sahasında görebilmek mümkündür. 1895'te Gümülcine bidayet mahkemesi hukuk dairesi üyeliğine seçilmiştir. Bu nedenle öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalan Aron Kazez Efendi, daha sonra tekrar Fransızca öğretmenliğine getirilmiş, 1899'a kadar hukuk dairesi üyeliği devam etmiştir.

Aron Kazez Efendi, bütün bunlardan sonra nitekim 28 Eylül 1899'da 600 kuruş maaşla Selanik vilayetine bağlı Karefarye kazasının belediye doktorluğuna atanarak asıl mesleğinde çalışmaya başlamıştır. Ardından aynı maaşla Kavala kazası belediye doktorluğuna nakledilmiştir. İlgili yerlerden gönderilen mazbatalardan, üstlendiği vazifeleri layıkıyla yerine getirdiği ve herhangi bir zimmet ve ilişğinin olmadığı belirtilen Aron Kazez Efendi, o dönemde ortaya çıkan Yunan meselesinde gönüllü olarak Gümülcine redif taburu doktorluğu görevini üstlenmiş ve yaklaşık iki yıl burada kalmıştır.

Bir başka hekim Avram Efendi, eğitimini Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne tamamlandıktan sonra, ilk olarak kolera tahsisatından verilmek üzere 1.500 kuruş maaşla, 10 Haziran 1911'de Haydarpaşa istasyonu kolera doktorluğunda işe başlamıştır. Ardından 19 Ekim 1911'de Alaşehir kazası belediye doktorluğuna atanmıştır.

Gümülcine'de dünyaya gelmiş olan Avram Molho Efendi, eğitimin ilk aşamalarını Gümülcine ve Selanik'te tamamladıktan sonra, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne'ye kaydolmuş ve burayı başarıyla tamamlayarak 1902'de tabiplik diplomasını almıştır. Eğitimi sonrasında 12 Eylül 1908'de aylık 600 kuruş maaşla ilk olarak Edirne vilayetine bağlı Ortakôy kazası belediye tabibi olarak göreve başlamıştır. Başka nerelerde görev yaptığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

İzmirli Bohur Dato Efendi, İzmir Fransız ve Musevi mekteplerinde lisan ve rişaziyye dersleri (hesap ilmi, matematik bilgisi) okuyarak ilk eğitimini almış, ardından Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne'yi bitirerek 1889'da tabip diploması almıştır. Eğitimi sonrasında ilk olarak, aylık 190 kuruş maaşla Aydın vilayetine bağlı Birunabad nahiyesi belediye doktorluğuna atanmış, ardından Tire kazası belediye doktorluğuna nakledilmiştir.

Bünyamin Efendi, Musevi iptidai mektebi sonrası Kamanto mektebine ve oradan da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne'ye girmiş ve 1893'te tabip diploması almıştır. İlk olarak 700 kuruş maaşla Kosova vilayetine bağlı Mitrovice kazası belediye tabipliğine tayin olmuş, daha sonra 300 kuruş maaşla Yozgat sancağı ikinci tabipliğine atanmıştır. Ancak izin isteyerek 2 Mayıs 1899'da Yozgat'tan ayrılmıştır. 17 Eylül 1899'da 800 kuruş maaşla Lazkiye sancağı tabipliğine nakledilmiştir. Bünyamin Efendi, bu defa da Beyrut vilayetine takdim ettiği dilekçeler üzerine, aynı maaşla Akka sancağı belediye tabipliğine aktarılmıştır. 4 Eylül 1900'de İstanbul'a geri dönmüştür. Bünyamin Efendi, o dönemde ortaya çıkan kolera salgına karşı alınan tedbirler doğrultusunda da bir takım görevler yapmıştır. Bu bağlamda 28

Temmuz 1903'da 500 kuruş maaşla Suriye vilayeti kolera tabipliğine gönderilmiş ve görevinin sona ermesi üzerine, 3 Şubat 1904'te geri dönmüştür. Daha sonra sıhhiye müdürlüğü tarafında görülen lüzum üzerine, sıhhiye meclisi kararıyla 15 Eylül 1910 tarihinde 1.000 kuruş maaşla şehremaneti tabipliğine atanarak, altıncı belediye dairesinde görev yapmıştır.

Bünyamin Efendi, daha önce ortaya çıkmış olan kolera salgını sırasında, hastalığın yayılmaması için alınan tedbirler doğrultusunda, Doktor İbrahim Bey başkanlığında oluşturulan sıhhiye heyetinin içinde de yer almıştır. Ardından 21 Ağustos 1911'den 18 Eylül 1911'e kadar Hasköy ve Karaağaç'taki kolera hastanelerinde geçici olarak müdür ve baştabip olarak görev yapmıştır. 19 Eylül 1911'den 14 Ocak 1913'e kadar da mülga yedinci belediye dairesi sıhhiye heyeti başkanlığı görevini icra etmiştir. 18 Ocak 1912'de maaşı, 1.250 kuruş olmuştur. 14 Ocak 1913'te yapılan düzenlemeyle Beyoğlu dairesi sıhhiye heyeti tabipliğine nakledilmiştir.

İzmir'de dünyaya gelmiş olan İsak Efendi, Alyans İsrailit mektebinden sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâneyi bitirerek, 1893'te hekimlik diplomasını almıştır. Eğitimi ardından ilk olarak Hüdavendigar vilayetine (Kütahya) bağlı Gedüs ve Simav'da doktorluk görevini icra etmiştir. 20 Temmuz 1894'te 600 kuruş maaşla Aydın'a bağlı Kuşadası kazası belediye tabipliğine tayin olmuştur. Daha sonra aynı maaşla Kula kazası belediye tabipliğine naklolmuştur. Dönemin Kuşadası kaymakamı Tahir Efendi tarafından yazılan bir tahriratta, İsak Efendi'nin hüsnü ahlak sahibi biri olduğu ve görevine dikkat ettiği söylenmiştir.

Bir başka İzmirli tabip İsak İlyaoğlu Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâneyi bitirerek tabip diplomasını aldıktan sonra, 24 Eylül 1889'da 600 kuruş maaşla Konya'ya bağlı Beyşehir kazası belediye tabipliğinde ilk görevine başlamıştır. 4 Mart 1900'de bu defa aynı maaşla Aydın'a bağlı Bozdoğan kazası belediye tabipliğine nakledilmiştir.

İstanbul'da dünyaya gelmiş olan Mayer Şıvatman Efendi, eğitimine Alman ve Fransız mekteplerinde çeşitli ilimleri okuyarak başlamış, daha sonra İstanbul mülkiye idadi mektebinde okumuş ve ardından Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâneyi bitirmiştir. İlk göreve Bor kazası belediye doktorluğunda başlayan Mayer Şıvatman Efendi, daha sonra sırasıyla Uşak, Serfice, Aydın-Bozdoğan, Kavala, Zonguldak ve Bitlis'te görev almıştır. 14 Ağustos 1907 tarihinden 14 Aralık 1907'ye kadar 800 kuruş maaşla mülga sekizinci belediye dairesi tabipliğinde görevlendirilmiştir. Sonra da 1.000 kuruş maaşla altıncı daire-i nisa hastanesi tabipliğine getirilmiştir. 8 Aralık 1909'da 800 kuruş maaşla Yozgat sancağı belediye doktorluğuna atanmıştır. 23 Şubat 1910'da istifa ederek buradan da ayrılan Mayer Şıvatman Efendi, İstanbul'a gitmiştir. 9 Kasım 1910'da 1.000 kuruş maaşla Emniyet-i umumiye-i zabıta tabipliğine tayin olmuş, ancak 29 Aralık 1910'da istifa etmiştir. Daha sonra 23 Kasım 1911'de 600 kuruş maaş ve 400 kuruş tahsisatla Tirebolu belediye tabipliğine tayin olmuştur. Ancak Mayer Şıvatman Efendi, İskenderiye'de bulunan kardeşinin hastalığı dolayısıyla oraya gitmek zorunda kaldığı için bu atama hususunda affını talep etmiştir. Bunun üzerine 29 Mayıs 1911'de istifası kabul edilmiştir.

Edirneli Musa Avram Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâneyi bitirdikten sonra belediye doktorluğunda istihdam edilmiştir.

İstanbul doğumlu tabip Nesim Menahim Amon Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyeye girerek burayı başarıyla bitirip, 21 Haziran 1898 tarihli doktorluk diploması alarak tabip olmuştur. Amon Efendi'nin ilk görev yeri, 600 kuruş aylıkla ilk atandığı Halep vilayetine bağlı Cısr-i şuşur kazası belediye tabipliğidir. Ancak Amon Efendi, bu zorunlu hizmeti kabul etmeyerek oraya gitmemiştir. Ceza olarak 100 lira zorunlu hizmet bedeli ödemek durumunda kalmış ve daha sonra 6 Aralık 1898'de 1000 kuruş maaşla şehremaneti heyet-i sıhhiye tabipliğine tayin edilmiştir. Kısa süre sonra maaşı 1250 kuruşa yükselmiştir. Heyet-i sıhhiye genel müfettişliği tarafından, görevinde gayretli olduğu hususu tasdik edilen Amon Efendi, 23 Nisan 1912 tarihinde yapılan düzenleme ile dördüncü sınıf tabip statüsü kazanmış ve ardından da Üsküdar belediye dairesi şube tabipliğine nakledilmiştir.

Yine bir başka İstanbullu Yahudi tabip Rafael Levi Efendi, eğitimine İzmir'de başlamış, daha sonra Dâru'l-fünûn-ı Osmanî'nin ulûm-ı tıbbiye şubesine kaydolmuştur. Okulu bitirdikten sonra, ilk olarak 6 Ekim 1910'da 600 kuruş maaşla Aydın vilayeti Sarayköy kazası belediye doktorluğuna atanmıştır.

Samuel Barzilay Efendi de İstanbul doğumlu olup, eğitimini Selanik ve Galata Alyans İsrailit mekteplerinde sürdürdükten sonra, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahânede okuyarak, 6 Aralık 1886 tarihli doktorluk diplomasını almıştır. Oldukça iyi hizmetleri görülen Samuel Barzilay Efendi, 1895'te beşinci rütbeden ve 1899'da ise dördüncü rütbeden mecidiye nişanlarıyla ödüllendirilmiş, 1900'de ise

gümüş imtiyaz madalyası ile taltif edilmiştir. Onun son görev yeri, 1913'te aylık 2000 kuruşla atandığı Beyoğlu belediye dairesi baştabipliği olmuştur.

Zahire tüccarı İsak Kohen Efendi'nin oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Samuel Efendi, Beyoğlu'nda Alyans adlı Fransız iptidai mektebinde ilk eğitimini almış, ardından Üsküdar Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesine devam etmiştir. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyenin doktor sınıfına kaydolun İsak Kohen Efendi, buradaki eğitimini tamamladıktan sonra 1 Eylül 1902 tarihli ve 666 numaralı tabiplik diploması almıştır. Mezuniyeti sonrasında Avrupa'ya gitmiş ve Paris, Berlin, Viyana hastanelerinde bir süre kalmıştır. Viyana'da "*Ekmân-ı Politik*" adlı müessesede bir süre tahsil görerek tasdikname almıştır. Bütün bu tecrübe ve deneyim sonrasında, 18 Ağustos 1902'de Manastır vilayetine bağlı Grebne kazası belediye tabipliğine tayin olarak, fiili hekimliğe ilk adımını atmıştır. Ancak burasını beğenmeyerek 2 Kasım 1902'de mecburi hizmetinin bedelini tamamen ödeyip oraya gitmemiştir. Samuel Efendi'nin meslek hayatı hep aynı şekilde devam etmiş gibi görünmektedir. Çünkü 7 Mayıs 1907'de dilekçeyle yaptığı başvuru üzerine, meclis-i maarif-i tıbbiye kararıyla 600 kuruş maaşla Kosova vilayetine bağlı İştib kazası belediye tabipliğine atanmış, ancak daha oraya gitmeden istifa etmiştir. 19 Mart 1908'de tekrar yaptığı müracaat üzerine, bu defa yine 600 kuruş maaşla Kosova vilayetine bağlı Köprülü kazası belediye tabipliğine tayin edilmiş ve görevine başlamıştır. Ancak burada da çok fazla duramamış ve 14 Ağustos 1908'de istifa ederek ayrılmıştır.

Bir başka İstanbullu Yahudi tabip Yasef Yakar Efendi, Daru'l-Fünûn-ı Osmani ulûm-ı tıbbiye şubesinde tahsilini tamamlayarak, 21 Haziran 1919 tarihinde tabip olmuştur. İlk olarak da 6 Temmuz 1909'da 600 kuruş maaşla Edirne vilayetine bağlı Havsa kazası belediye doktorluğunda görev almıştır. Sicil kaydında diğer aşamaları belirtilmediğinden, Yasef Efendi'nin sonraki hizmetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Doktorlar sınıfında değerlendirilen son kişi ise Kudüs doğumlu Yeşua Sami Efendi'dir. İlk eğitimi sonrasında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyeye girmiş ve başarıyla tamamlayarak, 31 Ağustos 1899'da doktor olmuştur. Onun ilk görev yeri, 2 Ekim 1899 tarihinde 600 kuruş maaşla atandığı Kudüs-i şerif'e bağlı Halilü'r-rahman kazası belediye doktorluğudur. Daha sonra 25 Ekim 1902'de aynı miktar maaşla Yafa kazası belediye tabipliğine nakledilmiştir. Gösterdiği iyi hizmet anlayışı dolayısıyla, 28 Haziran 1906'de maaşı 800 kuruşa çıkarılmıştır. Yafa kazası kaymakamlığı tarafından Yeşua Efendi'nin işinde yeterli olduğu hususu tasdik edilmiştir. Yafa kazası idare meclisi tarafından gönderilen ilgili evrakta, Yeşua Efendi'nin Halilü'r-rahman kazasında görev yaptığı süre zarfında, halk sağlığının korunmasına gayret ettiği ve belediye adına bir muayene ve eczane açtığı, burada ortaya çıkan frengi hastalığı ve kolera salgınının yayılmasını önlemek ve tamamen ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri aldığı beyan edilmiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, sağlık alanında doktorlar haricinde bir eczacı ve bir de hastane çavuşu olarak görevli devlet memuru yer alıyordu. İstanbul doğumlu Abraham Avram Efendi, Musevi mektebinde okuyarak eğitimini tamamlamış ve ilk olarak 1875 yılı ortasında 20 yaşında maaşsız olarak Haydarpaşa hastanesi eczanesinde işe başlamış ve burada bir yıl çalışmıştır. Böylece sağlık sektörüne adımını atan Abraham Avram Efendi, bir süre sonra 400 kuruş maaş ve iki nefer tayinat ile Üsküdar'da atik bâb-ı müşiri hastanesi eczacılığına tayin edilmiştir. Ancak hastanenin 1879 Nisanında kapatılması nedeniyle, Avram Efendi açıkta kalmıştır. Daha sonra 14 Temmuz 1884'te 300 kuruş maaşla hastanenin ikinci eczacılığına alınmıştır.

İstanbul doğumlu Leon Avram Malho Efendi ise Hasköy Musevi mektebinde ilk eğitimini almıştır. 17 Ocak 1898'de aylık 300 kuruş maaşla Beyoğlu Nisa Hastanesi çavuşluğuna tayin edilerek, sağlık sektöründe işe başlamıştır. Sicil kaydında memuriyetinin diğer aşamaları hakkında fazlaca bilgi bulunmayan Malho Efendi'nin maaşı, yapılan zamlarla 500 kuruşa yükseltilmiştir.

Görüldüğü gibi sağlık sektöründe tabipler, yoğun olarak görev almıştır. Dikkati çeken önemli bir husus, tabiplerin tümü günümüzdeki karşılığıyla tıp fakültesini bitirerek hekim diploması almışken; eczacılık kadrosunda çalışan Abraham Avram Efendi eczacılıkla ilgili bir okulda eğitim almamıştır. Tabiplerin hemen tamamı, ilk olarak herhangi bir kazanın belediye tabipliğinde göreve başlamışlardır. İlk maaşları neredeyse tümünde aynı miktar olup, 600 kuruştan işe başlamışlardır. Daha sonra buldukları konuma göre maaşı 2.000 kuruşa kadar çıkanlar da olmuştur.

b.Haberleşme-Ulaştırma Sektöründe Görev Alan Yahudiler

İnsanlık en eski devirlerden beri haber alma ve gönderme ihtiyacını gidermenin yollarını aramıştır. Yeni icatlar gerçekleştikçe hayat daha kolay hale gelmiştir. Osmanlı Devleti ve toplumu da bu

gelişmelere yabancı kalmamış ve Tanzimat Fermanı ile birlikte gelişen sürecin sonunda, 23 Ekim 1840'da Posta Nezaretini kurmuş ve ilk postaneyi de İstanbul'da postane-i amire adıyla açmıştır. İlk olarak 1832'de icat edilmiş olan ve 1843'ten itibaren haberleşme aracı olarak Amerika ve Avrupa'da kullanılmaya başlanan telgrafla, Osmanlı Devleti Kırım savaşı sırasında tanışmıştır. İstanbul-Rumeli ve Kırım arasında iletişimi sağlamak için İngilizler, öncelikle İstanbul-Varna ve Varna-Kırım sahilleri arasında kablo döşemişlerdir. Böylece Osmanlı'da telgraf hizmeti de başlamış ve 1855 yılında telgraf müdürlüğü tesis edilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 1871 yılına gelindiğinde, Posta Nazırlığı ve Telgraf Müdürlüğü'nün birleştirilmesi kararlaştırılmış ve böylece Posta ve Telgraf Nezaretine dönüştürülmüştür. (Çadircı, 1997: 295-297)

Bu teşkilatlanma yeni iş kolları açmış ve memur istihdamını zorunlu kılmıştır. Özellikle yabancı dilde gelen postalar ve Türkçe dışında haberleşme sağlama ihtiyacı, yabancı dil bilen memurların istihdamını da zaruri kılmıştır.

Birden fazla dil bildikleri anlaşılan Yahudi memurların bu özelliği, haberleşme sektöründe istihdamlarını kolaylaştırmıştır. Araştırmada incelenen 85 kişiden 24'ü (%28) gibi önemli bir bölümü Telgraf ve Posta Nezareti'nin başta *muhaberât-ı ecnebiye memurluğu* olmak üzere, *muhabere memurluğu* ve *telgraf memurluğu* alanlarında görev yapmışlardır. Bağdat'tan, Kavala'ya, Niş'ten Hayfa'ya Osmanlı coğrafyasının bir başından diğerine pek çok şehirde iletişim sahasında çalışan Yahudilerin çok büyük bir kısmı, muhaberât-ı ecnebiye memuru olarak hizmet etmişlerdir.

Tablo 4: İletişim-Ulaştırma Alanında İstihdam Edilmiş Olan Yahudi Memurlar

Memurun Adı	Görev Yaptığı Birimler	Görev Yaptığı Şehirler
Abraham Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Bağdat
Alberto Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Manastır
Avram Efendi	Posta Dağıtıcılığı	İstanbul
Baruh Velensi Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu, Muhabere Memurluğu	Diyarbakir, Sakız, Hereke, İstanbul, Şam, Lazkiye, Halep
Bohur Badur Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Niş, Selanik, Burgaz, Beytü'l-lahim
Bohur İsak Efendi	Emanet-i Mersule, Posta, Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Çanakkale, İstanbul, Basra,
Bohur İshak Nesim Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu, Muhabere Memurluğu	İzmir, İstanbul-Tarabya, Beyoğlu
Bohur Mois Efendi	Muhabere Memurluğu, Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Büyükada, Sinop, Erenköy, Yeniköy
Davey Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Üsküp, Kosova, Prizren, Priştine
Davi Fransuva Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu, Posta Mukayyitliği, Posta Memurluğu, Pul Satış Memurluğu	Selanik, Edirne, İzmir
David Bahar Efendi	Posta İttihat Dairesi Memurluğu	İstanbul
David Efendi	Telgraf Memurluğu	Hayfa
Davidas Avram Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	İstanbul, Beyrut, İzmir, Aydın, Şam, Beyoğlu, Galata, Tarabya
Elyas Şaval Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu, Seyyar Posta Memurluğu	Bağdat
İliya Efendi	Posta Kâtipliği, Posta İkinci Sınıf Memurluğu	Kavala, Selanik
İlyaher Romano Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu, Posta Memurluğu, Mekatip-i Mevrûde (Gelen Mektuplar) Memurluğu	Beyoğlu, Galata, Beyrut
İsak Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Beyoğlu, Gelibolu
İsak Pardo Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	İstanbul, Gazze
Jak Efendi	Fransızca Muhabere Memurluğu, Tren İstasyonu Telgraf Muhabere Memurluğu	Siroz, Kosova, Selanik
Manoel Zeki Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Üsküp
Mayer Festo Efendi	Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	Kala-yı sultaniye
Nesim Festo Efendi	Mühür ve Dâhili Taahhüt Memuriyeti, Muhaberât-ı Ecnebiye Memurluğu	İzmir, Aydın
Yakob Efendi	Rumca Muhabere Memurluğu	Girit, Hanya
Zital Hayım Efendi	Gelen Mektuplar Memurluğu	İstanbul

Telgraf ve Posta Nezaretinin muhtelif şubelerinde görev yapan Yahudilerden biri, Bağdat doğumlu Abraham Efendi'dir. Arapça, Türkçe ve Fransızca okuyazar olan Abraham Efendi, 13 Ağustos 1893'te 400 kuruş maaşla Basra vilayeti telgraf ve posta nezareti muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna tayin olmuştur.

Fransızca, İtalyanca, Rumca ve Bulgarca'yı konuşabilir derecede bilen Selanikli Alberto Efendi, Selanik telgrafhanesine mülazemetle girmiş ve ardından Manastır merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğunda görev almıştır.

Doktor Maper Efendi'nin oğlu olan İstanbullu Avram Efendi, eğitimini millet mektebinde tamamlamış ve Türkçe, Fransızca ve İtalyanca okuyazar ve Rumca konuşabilir seviyededir. 14 Şubat 1903'te 150 kuruş maaşla İstanbul postanesi müvezziliğinde işe başlamıştır. 14 Haziran 1902'de 250 kuruş aylıkla ve terfi suretiyle aynı postanenin mektuplar birliği memurluğuna nakledilmiştir.

Baruh Velensi Efendi, Türkçe, Fransızca, İtalyanca ve Yahudice okuyazardır. Henüz on sekiz yaşında Beyoğlu telgraf merkezi muhaberât-ı ecnebiye memuriyeti kalemine mülazemetle girmiş, 20 Temmuz 1896'da 400 kuruş maaşla Diyarbakir vilayeti telgraf ve posta merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna nakledilmiştir. Daha sonra Tarabya ve Hereke'de aynı işi yapan Baruh Efendi, bir süre sonra Şam'a bağlı Bika' kazası telgraf ve posta merkez müdürlüğüne getirilmiştir. Ancak Baruh Valensi Efendi, henüz görevine başlamadan 14 Ekim 1900'de 400 kuruş maaşla Beyoğlu telgraf merkezi muhabere memurluğuna, 19 Kasım 1902'de 765 kuruş maaşla ve tefi suretiyle Beyrut vilayetine bağlı Lazkiye sancağı telgraf ve posta merkezi muhaberât-ı ecnebiye baş memurluğuna nakledilmiştir. Daha sonra da becayiş suretiyle Halep vilayeti telgraf ve posta merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna atanmıştır.

Muhaberât-ı ecnebiye memurluğu vazifesi gören diğer Yahudi devlet memurları arasında Bohur Badur Efendi, Bohur İsak Efendi, Bohur İshak Nesim Efendi, Bohur Mois Efendi, Davidas Avram Efendi, Elyas Şaval Efendi, İlyaher Romano Efendi, Nesim Festo Efendi, İsak Pardo Efendi, Manoel Zeki Efendi, İsak Efendi ve Mayer Festo Efendi bulunmaktadır.

Bu alanda istihdam edilmiş olan memurlardan İliya Efendi, Türkçe, Fransızca, Bulgarca, Rusça ve Rumca gibi birkaç dil bilmesi yönüyle öne çıkmaktadır. Kavala'da posta kâtabi olarak hayata atılan İliya Efendi, daha sonra Selanik postanesi ikinci sınıf memurluğu görevine getirilmiştir.

Bir başka Yahudi Jak Efendi, telgrafhanelerin Fransızca muhabere memurluklarında istihdam edilmiştir. Yakop Efendi ise Hanya polis merkezinin Rumca muhabere memurluğunu icra etmiştir. Haberleşme sektöründe çalışan memurların 300 ile 600 kuruş arasında değişen miktarlarda maaş aldıkları, bunun yanı sıra 800 kuruş alanlara da rastlandığı görülebilmektedir.

c.Hukuk Alanında Görev Yapan Yahudi Memurlar

Araştırmada incelenilen Yahudi devlet memurlarından sadece 9 kişi hukuk alanında istihdam edilmişlerdir. Çoğunluğu bidayet ya da ticaret mahkemelerinde üye olarak görev almışken, müdde-i umum (savcı) muavini ve mahkeme başkanlığı gibi üst yönetimde bulunanlar da olmuştur.

Bu alanda hizmet verenlerden biri olan sarraf Barsah Salamon Efendi'nin oğlu Yanyalı Avram Efendi, Dâru'l-fünûn-ı Osmanî'nin hukuk şubesini bitirerek göreve başlamıştır. Aynı adlı diğer Avram Efendi ise İsak Cebon Efendi'nin oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiş ve hukuk mektebini pekiyi dereceyle tamamlamıştır. Avram Efendi, Selanik ticaret mahkemesinde üye olarak görev yapmıştır. Selanikli Avram Efendi ise Selanik'te başladığı Alyans İsrailit Mektebinden sonra Mısır'a gitmiş ve orada Fransız okullarında dil eğitimi almıştır. Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Rumca ve İbranceyi konuşabilecek kadar bilen Avram Efendi, aynı zamanda Arapçaya da aşina durumdadır. Avram Efendi, Selanik'te mukayyit kaleminde işe başlayarak hukuk sahasına girmiş, ardından kariyerinde yükseliş devam ederek Selanik bidayet ve Canik ticaret mahkemelerinin başkanlığına getirilmiştir. Onun son görev yeri ise Kudüs istinaf mahkemesi üyeliği olmuştur.

Tablo 5: Hukuk Alanında Görev Alan Yahudiler

Memurun Adı	Görev Yaptığı Alan
Avram Efendi	Aydın Bidayet Mahkemesi Üyeliği
Avram Efendi	Selanik Ticaret Mahkemesi Üyeliği
Avram Efendi	Selanik Ticaret Mahkemesi İlamât Mukayyitliği, Bidayet Mahkemesi Başkanlığı, Canik Sancağı Ticaret Mahkemesi Başkanlığı, Kudüs İstinaf Mahkemesi Üyeliği
Azra Efendi	Bağdat İstinaf Mahkemesi Fahri Üyeliği
Bohur Rami Efendi	İzmir Bidayet Mahkemesi Hukuk Kısmı Aza Mülazımlığı, Urla Bidayet Mahkemesi Başkâtipliği
Daviçon Efendi	Yanya Ticaret Mahkemesi Başkanlığı, İstanbul İstinaf Ticaret Mahkemesi Üyeliği
Davud Azra Efendi	Musul Vilayeti İstinaf Mahkemesi Üyeliği, Bağdat Vilayeti İstinaf Mahkemesi Üyeliği
Muis Zeki Efendi	Siroz Sancağı Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umûmî Muavinliği, Canik Sancağı Ticaret Mahkemesi Başkanlığı
Yasef Selami Efendi	Üsküdar Müdde-i Umum Muavinliği, Biga Sancağı Ticaret Mahkemesi Reisliği, Mersin Sancağı Ticaret Mahkemesi Başkanlığı, Adana Ticaret Mahkemesi Başkanlığı

Bağdatlı Azra Efendi ise Bağdat'ta istinaf mahkemesinde fahri üye olarak hizmet vermiştir. İzmirli Bohur Rami Efendi, İzmir müdde-i umum muavinliği kalemine mülazemetle girerek hukuk alanına ilk adımını atmış, son olarak Urla kazası bidayet mahkemesi baş kitabetine tayin olmuştur.

Sarraf Mataşyan'ın oğlu olan Yanyalı Daviçon Efendi, özel hocadan Türkçe öğrenerek başladığı eğitimi akabinde Yanya'da Musevi ve Rum mekteplerinde İbranice, İspanyolca ve Rumca okumuştur. Daha on dört yaşında 100 kuruş maaşla Yanya mal kaleminde memuriyete başlayan Daviçon Efendi, daha sonra sandık sarraflığı görevine getirilmiş, ardından vilayet idare meclisi azalığına seçilmiş ve her iki yılda bir defa yenilenen seçimlerle uzun süre bu görevde kalmıştır. Aynı zamanda görevine ek olarak önce vekâleten ve birkaç gün sonra 1.900 kuruş maaşla asaleten Yanya ticaret mahkemesi başkanlığına tayin edilmiştir. 1876 sonlarında 4.000 kuruş maaşla İstanbul istinaf ticaret mahkemesi azalığına tayin olmuştur. Bir dönem milletvekilliği de yapan Daviçon Efendi, 1879'da ikinci defa Yanya ticaret mahkemesi başkanı olmuştur. Hukuk tahsili gören Davud Azra Efendi, ilk olarak 1909'da 1.500 kuruş maaşla Musul vilayeti istinaf mahkemesi azalığında memuriyet hayatına başlamıştır. Bir süre sonra aynı maaşla Bağdat vilayeti istinaf mahkemesi azalığına nakledilmiştir.

Edirne Musevi ruhani meclisi üyelerinden Yuşa Efendi'nin oğlu olan Muis Zeki Efendi, hukuk mektebini bitirerek meslek hayatına atılmış ve bir müddet mühendishane-i berr-i hümayun'da (Osmanlı kara mühendishane okulu) Fransızca öğretmenliği yapmış, ardından 16 Haziran 1899'de 1.200 kuruş maaşla Canik Sancağı ticaret mahkemesi başkanlığına getirilmiştir. Ancak bir süre sonra istifa ederek ayrılmıştır. Uzun bir müddet sonra 15 Mayıs 1901'de 1.265 kuruş maaşla ve Siroz sancağı bidayet mahkemesi müdde-i umûmî muavinliğine getirilmiştir.

İstanbul doğumlu Yasef Selami Efendi ise on sekiz yaşında mülazemet yoluyla Üsküdar bidayet mahkemesi hukuk dairesinde işe başlamış, mahkemenin zabıt kitabeti ve mukavelât muharrirliğinde görev yaptıktan sonra, Aralık 1885'te 1.400 kuruş maaşla müdde-i umum muavinliğine getirilmiştir. Yasef Selami Efendi'nin kariyerindeki yükseliş devam etmiş ve 24 Kasım 1886'da 2.000 kuruş maaşla Biga sancağı ticaret mahkemesi reisliğine atanmış ve mahkeme lağvedilene kadar burada görev yapmıştır. Ardından 3 Eylül 1889'da 900 kuruş maaşla Mersin sancağı ticaret mahkemesi başkanlığına tayin edilmiştir. Oradan da padişah iradesiyle aylık 2.500 kuruş maaşla Adana ticaret mahkemesi başkanlığına getirilmiştir. Yasef Selami Efendi, 6 Temmuz 1899'da aylık 2.250 kuruş maaşla Ankara ve Konya vilayetleri adliye müfettiş muavinliğine nakledilmiştir. Mersin ticaret mahkemesi başkanı iken gösterdiği gayretler nedeniyle rütbe-i saniye sınıf-ı sanisi ile ödüllendirilmiştir. Yasef Selami Efendi'nin yükselişi daha da devam etmiş ve 30 Ekim 1907'de Aydın ve Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetleri adliye müfettiş muavinliğine getirilmiştir. Sicil kaydına göre onun bu görevi kariyerindeki son nokta olmuştur. 14 Ağustos 1908'de memuriyetini lağvından dolayı açıkta kalmıştır.

d-Emniyet- Asayiş Alanında Görev Alan Yahudi Memurlar

Diğer alanlarda olduğu gibi emniyet-asayiş sahasında da görev yapan Yahudilere rastlanılmaktadır. İncelenilen memurlar arasında bu sahada hizmet veren yalnızca üç kişi tespit edilebilmiştir. Bunlardan biri Yeniköy Musevi Mektebi hahamı Şamuel Kemâl Efendi'nin oğlu olan Aron Leon Efendi'dir. Eğitimini özel öğretmenlerden alan Aron Leon Efendi, Türkçe okuryazar olup, ayrıca Rumca, İtalyanca ve Ermeniceyi konuşabilir seviyededir.

Aron Leon Efendi, 14 Ekim 1884'te 300 kuruş maaşla İstanbul'da polis dördüncü bölüğü neferliğine tayin edilerek memuriyet hayatına atılmış, 13 Mart 1895'te 350 kuruş maaşla üçüncü bölük çavuşluğuna nakledilmiş, 27 Haziran 1897'de açıktan ve 1 Mart 1898'de 500 kuruş maaşla asaleten dördüncü bölük üçüncü sınıf komiserliğine terfi etmiştir. 27 Ekim 1898'de yine açıktan ikinci sınıf komiserliğine, 4 Haziran 1899'da 600 kuruş maaşla sivil polis memurluğuna ve 24 Ağustos 1899'da açıktan baş komiserliğe atanmıştır. 28 Eylül 1899'da 1.000 kuruş maaşla sivil baş komiserliğe terfi etmiştir.

Aron Leon Efendi, gösterdiği gayretli hizmetler dolayısıyla çeşitli rütbe ve nişanlar almıştır. 10 Kasım 1887'de *Tahlisiye Madalyası* ile ödüllendirilmiş, üç yıl sonra 25 Kasım 1890'da beşinci rütbeden mecidiye nişanı takdim edilmiştir. 17 Nisan 1893'te İftihar *Madalyası* ve 1 Ağustos 1898'de ise *Yunan Muharebe Madalyası* ve 28 Kasım 1898'de dördüncü rütbeden *Nişan-ı Âl-ı Osmanî* (Osmanlı nişanı) ile ödüllendirilmiştir.

Bir diğer polis ise Mordahay Avram Efendi'dir. Sicil kaydında söz konusu şahsın polisliğe girdikten sonra, halk arasında Mişen olarak anıldığından bahsedilir. Selanik Musevi seyyar hastanesi cerrahı Avram Mişon Efendi'nin oğlu olan Mordahay Efendi, eğitimi sonrası 14 Ekim 1888'te 29 yaşında

300 kuruş maaşla Selanik vilayetinde polislik mesleğine girmiş ve ecnebi pasaport işlemlerinde olağanüstü hizmetlerde bulunmuştur. Ancak Mordahay Avram Efendi, bu görevini icra ettiği dönemde bir takım suçlamalara maruz kalmıştır. Mordahay Avram Efendi, insanî yönü kuvvetli olan bir kişi olarak görülmektedir. Nitekim denize düşen bir adamın kurtulması noktasında gösterdiği gayretten dolayı, 26 Kasım 1891'de aldığı "Tahlisiye Madalyası" buna işarettir.

Bu grupta değerlendirilen son memur Yakop Efendi'dir. Girit Adası Musevi cemaati hahambaşısı Avram Olkon Efendi'nin oğlu olarak 1867'de Hanya'da dünyaya gelmiş olan Yakop Efendi, polis ya da komiser olarak görev yapamamıştır. Onun bu alanla ilgisi, Hanya polis merkezi idaresinde Rumca muhabere memuru olarak çalışmış olmasıdır.

e-Maliye Alanında Görev Alan Yahudi Memurlar

1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan her alanda değişim ve dönüşüm hareketinin ilk uygulama alanlarından biri, maliye sahası oldu. Yeni duruma uygun bir takım kurumlar tesis edilmeye başlandı ki, bunlardan biri de *sandık eminliği* kurumuydu.

İnceleme alanındaki Yahudi memurlardan 8 kişi, söz konusu maliye sahasında istihdam edilmişlerdir. Bunlardan ikisi sandık emini, üçü sandık sarrafı, bir kişi mal müdür muavinliği sonrası mal müdürlüğü ve bir kişi de sandık eminliği sonrası mal müdürlüğü vazifesini icra etmişlerdir.

Tablo 6: Maliye Alanında İstihdam Edilmiş Olan Yahudi Memurlar

Memurun Adı	Görev Yaptığı Birim	Çalıştığı Şehirler
Abraham Efendi	Sandık Sarrafı	Hindiye
Albert Kadraıl Efendi	Mal Müdür Muavini, Mal Müdürü	Milas, Köyceğiz
Çalburn Efendi	Sandık Emini	Silivri
Daviçon Efendi	Sandık Sarrafı	Yanya
Haskiyel Efendi	Sandık Emini	Necef, Hindiye, Kerbela, Bağdat
Hayım Efendi	Sandık Sarrafı	Selanik-Ustrumca, Doyran, Siroz
Selim Farhi Efendi	Sandık Emini, Mal Müdürü	Suriye-Busrü'l-harir, Hamidiye

Memurlardan Bağdat doğumlu Abraham Efendi, eğitimi sonrası 1874 yılında otuz bir yaşında 285 kuruş maaşla Bağdat sancağına bağlı Hindiye kazası sandık sarraflığına girmiştir. Burada yasal süresini doldurduktan sonra, 200 kuruş maaşla aynı kazanın belediye dairesinin sandık sarraflığına nakledilmiştir. Ancak daha sonra kaza sandık sarraflığı görevine geri dönmüştür.

Haham Hayım Kadraıl Efendi'nin oğlu olan Milaslı Albert Kadraıl Efendi ise önce mal ve tahrirat kaleminde çalışmış, ardından yol ve köprüler (turuk-ı maabir) kâtipliğinde görev almış ve bunlardan sonra 13 Temmuz 1905'te 200 kuruş maaşla mal müdürlüğü refakatliği görevine getirilmiştir. Kariyerinde sürekli yükseliş olan Albert Kadraıl Efendi, 13 Mayıs 1909'da 500 kuruş maaşla Köyceğiz kazası mal müdür muavinliğine atanmış, ayrıca 31 Ağustos 1909'dan 19 Kasım 1909'a kadar memuriyetine ek olarak aylık 100 kuruşla kazanın mal müdürlüğü görevini vekâleten icra etmiştir.

Silivri doğumlu Çalburn Efendi, önce aşar ve mal kaleminde işe başlamış daha sonraları 31 Ekim 1909'da 400 kuruş maaşla Silivri kazası sandık eminliği vazifesine getirilmiştir.

Daviçon Efendi ise daha önce bahsedildiği gibi birçok alanda hizmet veren ve Yanya milletvekilliği yapan bir kişidir. Eğitimi sonrası ilk olarak Yanya'da mal kaleminde görev almış ve 1857'de Yanya sandık sarraflığına atanmıştır.

Bağdat doğumlu Haskiyel Efendi, Necef kazası sandık eminliği ile göreve başlamış, ardından Hindiye ve Kerbela sancaklarında istihdam edilmiştir. Son olarak Bağdat sandık eminliği görevini icra etmiştir.

Selanikli Hayım Efendi, 20 Aralık 1880 tarihinde 360 kuruş maaşla Selanik vilayetine bağlı Ustrumca kazası sandık sarraflığı görevine getirilmiştir. Görev süresinin tamamlanması üzerine bu defa Doyran kazası sandık sarraflığına atanmış, ancak istifa ederek buradan ayrılmıştır. Daha sonra yine Ustrumca kazası sandık sarrafı olmuş ve oradan da 29 Ocak 1888'de 540 kuruş maaşla Siroz sancağı sandık sarraflığına nakledilmiştir.

Suriye vilayetine bağlı Havran sancağında yer alan Kuneytira kazası sandık emini Menahim Efendi'nin oğlu olan Selim Farhi Efendi, yirmi dokuz yaşında iken Suriye'deki Busrü'l-harir kazası sandık eminliğine tayin olmuştur. Daha sonra aynı kazanın mal müdürlüğüne, oradan da Raşeya kazası mal müdürlüğüne nakledilmiştir.

f-Hariciye Alanında Görev Alan Yahudi Memurlar

Hariciye Nezareti, Osmanlı Devleti'nin en önemli kurumlarından birini teşkil ediyordu. Dış politikanın tespiti ve uygulanmasında vazgeçilmez unsurdur. Çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, bu alanda yetişmiş gayrimüslimlerden istifade ediyordu

Nitekim Ahmed Cevdet Paşa, Marûzât'ında bu konuyu ele alarak, Yunan isyanına kadar devletin hariciye işlerinin Fenerli Rum beylerinin ellerinde olduğunu, isyan sonrasında bir güven probleminin ortaya çıktığını ifade etmiştir. (Ahmed Cevdet Paşa, 1980: 3)

Diğer alanlarda da istihdam edilmiş olmakla beraber, gayrimüslim varlığına en çok rastlanılan kurum hariciyedir. Öyle ki hariciyenin en tepesinde bile gayrimüslimlere yer verilmiştir. Nitekim 1835-1922 yılları arasında görev yapmış olan 71 Hariciye Nazırı arasında iki Rum, bir Ermeni ve bir Levanten bulunuyordu. (Kırmızı, 1998: 26)

Hariciyede Rumlardan başka Ermenilere de yer verilmiş, Bâb-ı âli tercüme odasının kurulması sonrasında ise Müslümanların görevlendirilmesine gayret edilmiştir.

Hariciye bürokrasisinde gayrimüslim memurların, ilk olarak Tahrirât-ı Hariciye Kalemi'nde işe başlamaları teamülü vardı. (Findley, 1996:282) Ancak bunun dışına çıkıldığı da oluyordu.

Araştırma kapsamındaki memurlardan 6'sı hariciye kalemlerinde görev almıştır. Bunlardan ilki, Alberto Samuel Efendi'dir. Rusçuk'ta doğan, Varna, Paris, Cenevre ve Almanya'da eğitim alan Alberto Samuel Efendi, oldukça kültürlü birisi olup, Fransızca, Almanca ve İspanyolca konuşup yazabilir, Türkçe, Rumca ve İngilizceyi sadece konuşabilir düzeydedir. Alberto Samuel Efendi, eğitimi akabinde 24 Aralık 1898'de 26 yaşında mülazemet suretiyle konsolosluk işleri kalemine (umur-ı şehbenderî) girmiş ve bir süre burada görev yapmıştır.

Aynı kurumda çalışan bir diğer Yahudi de Avram Badi Efendi'dir. Avram Farhi Efendi ise Kuzguncuk'taki Musevi Cemaati Mektebi'nde eğitim hayatına başlamış, ardından Mahrec-i Aklâm-ı Şahâne'de verilen dersleri tahsil ederek, diplomasını almıştır. Türkçe, İbranice, Fransızca ve İspanyolca konuşup yazabilmektedir. Eğitimi sonrasında daha yirmi yaşında iken mülazemet suretiyle 1875'te Bâb-ı âli Tercüme Odası'na girerek memuriyete ilk adımını atmıştır. Kısa süre sonra mevcut görevine ilave olarak Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî içerisinde oluşturulmuş olan Rumeli divan-ı harbî stenograf kâtipliği görevi verilmiştir. 3 Eylül 1898 tarihinde 950 kuruş maaşla bahsi geçen kalemin birinci sınıfına, 23 Kasım 1898'de 1.950 kuruş maaşla Hariciye Nezareti Matbuat-ı Ecnebiye Kalemi mütercimliğine atanmıştır. Matbuat-ı Ecnebiye Müdürlüğü'nden gönderilen mütalaada Avram Farhi Efendi'nin, Fransızcadan Türkçeye, Türkçeden Fransızcaya tercümede oldukça maharet sahibi olduğu ifade edilmiştir.

İstanbul doğumlu bir başka Yahudi Bünyamin Efendi ise daha on sekiz yaşında mülazemetle tahrirat-ı hariciye kalemine girmiştir. Selanikli Yahudi Harun Efendi, eğitimi akabinde on dokuz yaşında, 28 Şubat 1895'te 400 kuruş maaşla Drama sancağı pasaport memurluğuna tayin edilmiştir.

Hariciyeli bir diğer Yahudi ise Şam yöresinin Yahudi ileri gelenlerinden Azra Ancel Efendi'nin oğlu Şemiya Ancel Efendi'dir. O da aynı şekilde eğitimi sonrası mülazemetle tahrirat-ı hariciye kalemine girerek memuriyete ilk adımını atmıştır.

g-Yönetim Kademesinde Yer Alan Yahudi Memurlar

Bu kategoride değerlendirilen üç Yahudi bulunmaktadır. Bunlar Bohur Efendi, Daviçon Efendi ve İsak Levi Efendi'dir.

1843'te İstanbul'da dünyaya gelen Bohur Efendi, daha önce belirtildiği üzere iyi bir eğitim almış ve kültür seviyesi oldukça yüksek bir memurdur. O'nun ilk mesleki tecrübesi, on yedi yaşında telgraf idaresi hukuk odasında başlamıştır. Bâb-ı âli tercüme odası ve hazine mütercimliğinde de çeşitli görevlerde bulunan Bohur Efendi, kariyerinin en önemli ilk basamağına Mayıs 1868'de 3.000 kuruş aylıkla atandığı Şurâ-yı Devlet muavinliğinde ulaşmıştır. Böylece üst düzey yönetici sınıfa dâhil olmuş ve uzun süre bunu muhafaza etmiştir. Ağustos 1873'te 3.000 kuruş maaşla Şurâ-yı Devlet üyeliğine getirilmiş, bir dönem istinaf mahkemesi üyesi olmuş, ardından Kasım 1875'te 5.000 kuruş maaşla ikinci defa Şurâ-yı Devlet üyeliğine getirilmiştir. Maaşı iki defa yapılan zamlarla 6.000 kuruşa çıkarılmıştır. Ekim 1879'da 7.000 kuruş maaşla bu defa şehremaneti yani İstanbul belediye başkan yardımcısı olmuştur.

Mevcut memurlar içinde en ünlülerinden biri şüphesiz Daviçon Efendi'dir. Yanyalı sarraf Mataşyan'ın oğlu olarak 1835'te Yanya'da dünyaya gelen Daviçon Efendi, eğitimi sonrasında çeşitli kurumlarda görev almıştır. Onun hayatının en önemli dönüm noktası, Hem Osmanlı tarihi hem de Türk demokrasi tarihi için bir dönüm noktası olan I.Meşrutiyetin ilanıdır. Çünkü o tarihte ilk defa mebuslardan (milletvekili) teşkil edilen bir meclis açılmış ve yine Kanun-ı esasi adlı ilk anayasa hazırlanmıştır. Daviçon Efendi, bu dönemde Yanya mebusu seçilerek, Osmanlı Mebuslar Meclisine katılmıştır. Kendisine aylık 5.000 kuruş maaşın tahsis edildiği anlaşılan Daviçon Efendi, milletvekilliği döneminde aktif rol oynayarak, Padişah II. Abdülhamid'in başkanlığında oluşturulan *muhacirîn komisyonunda* üye olarak görev almıştır. 1878 yılı başında padişahın iradesi ile meclisin kapatılmasına kadar mebusluğu devam etmiş, meclis feshedilince Yanya'ya geri dönmüştür.

Üst düzey yönetici kadrosunda yer alan Yahudilerden biri de Abraham Levi'nin oğlu olarak 1866'da İstanbul'da dünyaya gelen İsak Levi Efendi'dir. Mekteb-i Sultanide müfredat dersleri tahsil ederek diplomasını alan İsak Levi Efendi, daha sonra ziraatla ilgili eğitim almak üzere Osmanlı hükümeti tarafından Almanya'ya gönderilmiştir. Saksonya'daki ziraat mektebinde bir yıl kaldıktan sonra, Berlin Dâru'l-fünûnunda dört yıl eğitim görerek fenn-i ziraat diploması almıştır. Eğitimi sonrasında İsak Levi Efendi, 23 Mayıs 1889'da yirmi üç yaşında iken aylık 100 kuruş maaşla ve senede yedi ay 500'er kuruş harcırahla Manastır vilayeti ziraat müfettişliğine tayin olmuştur. Buradaki görevi tamamlandıktan sonra 2.000 kuruş maaşla Adana vilayeti ziraat müfettişliğine tayin olmuştur.

Müfettişlik vazifesini icra eden diğer bir Yahudi ise Avram Hayim oğlu, 1844 İstanbul doğumlu Salamon Efendi'dir. İlk olarak muhtelif alanlarda hizmet vermiş ve 25 Eylül 1880'de 2.700 kuruş aylıkla yedinci daire-i belediye üçüncü sınıf müfettişliğine tayin olmuştur. Bir süre burada müfettiş olarak görev yapmıştır.

h-Eğitim Alanında Görev Alan Yahudi Memurlar

Eğitim sektöründe istihdam edilen altı kişi tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, Abdünnebi Yaver Efendi olup, Basra vilayet mektubi kalem memurluğu yaptığı sırada, ilave memuriyet olarak Basra Musevi mektebi Osmanlı lisanı (lisan-ı Osmanî) öğretmenliğine getirilmiştir.

Gümölcine doğumlu Aron Kazez Efendi, tıp mektebini bitirip doktor olmasına rağmen, 27 Ağustos 1889'dan 13 Eylül 1892'ye kadar 150 kuruş maaşla Gümölcine Sancağı Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesinin fenn-i tabakatu'l-arz dersi öğretmenliğine atanmıştır. 29 Ağustos 1895'te 180 kuruş ek maaşla aynı mektebin Fransızca öğretmenliğini de vekâleten üzerine almıştır. 10 Kasım 1895'te 360 kuruş maaşla Gümölcine bidayet mahkemesi hukuk dairesi üyeliğine seçilmiştir. Bundan dolayı öğretmenlikten ayrılmıştır. Daha sonra tekrar Fransızca öğretmenliğine getirilerek bir süre görev yapmıştır. 30 Mayıs 1899'da istifa ederek hukuk dairesi üyeliğinden ayrılmıştır.

Son dönem bürokrasisinde ve Cumhuriyet Türkiye'sinde adı en çok duyulan Yahudi devlet adamlarında biri, şüphesiz Bodrumlu Avram Galanti Efendi'dir.³ Galanti Efendi, aylık 180 kuruş nisf maaşla 27 Ağustos 1896'dan 12 Mart 1897'ye kadar vekâleten Rodos idadisi hesap muallimi olarak görev yapmıştır. Bu tarihten 24 Kasım 1897'ye kadar aynı okulda 200 kuruş maaşla vekâleten Fransızca muallimliği yapmıştır. 24 Kasım 1897 ile 7 Eylül 1902 tarihleri arasında yarım maaşla asaleten ve 17 Ağustos 1902 ile 21 Ağustos 1902 arasında ise aylık 90 kuruş maaşla cebir muallimliği yapmıştır. Ayrıca 70 kuruş aylıkla usul-i defteri muallimliğini de üstlenmiştir. Ancak 14 Kasım 1902'de istifa ederek ayrılmıştır.

İstanbullu Bohur Elnekavi Efendi, eğitiminin akabinde 17 Ekim 1889'da 600 kuruş maaşla Osmanlı kara mühendishanesi (Mühendishane-i Berr-i Hümâyûn) dil öğretmenliğine (lisan muallimliğine) tayin olmuştur. 20 Ekim 1898'de istifa ederek ayrılana kadar burada görev yapmıştır.

Edirne doğumlu Muis Zeki Efendi ise 4 Mayıs 1899'da 600 kuruş maaşla mühendishane-i berr-i hümâyûn (Osmanlı kara mühendishane okulu) Fransızca öğretmenliğine tayin olmuştur. Canik ticaret mahkemesi başkanlığı yaptığı dönemde hasbi olarak yani karşılıksız mülkiye idadi mektebinde Tarih öğretmeni olarak da görev yapmıştır.

Öğretmenler grubunun son üyesi İstanbul doğumlu Nesim İzidor Efendi'dir. İzidor Efendi'nin babası Avram Salah Efendi de Alyans İsrailit mektebi öğretmenlerinden biridir. Nesim İzidor Efendi,

³ Türk tarihi, kültürü ve dili üzerinde çok sayıda çalışması bulunan Galanti'nin Darü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuasında yayımlanmış makaleleri için bkz. (Kuşat, 1963: 212).

1889'dan itibaren yaklaşık bir yıl kadar Haydarpaşa'daki Musevi mektebinde görev yapmıştır. Daha sonra 1892'de 23 yaşında Adliye Nezareti tercüme kalemine mülazemet suretiyle dâhil olmuştur. Bir süre sonra 389,5 kuruş maaşla numune-i terakki adlı özel mektebin Fransızca muallimliğine getirilmiştir. Haziran 1897'de söz konusu muallimlik uhdesinde kalmak şartıyla, yine mülazemetle Hariciye Nezareti tahrirat-ı hariciye kalemine nakledilmiştir.

ı-Basın-Yayın Alanında Yahudi Memurlar

Sicill-i Ahval Defterlerinde kayıtlı olup, değerlendirmeye tabi tutulan 85 Yahudi devlet adamı arasında basın-yayın sektöründe görev alanlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdünnebi Yaver Efendi olup, daha önce hakkında kısa bilgi verilmiştir. Söz konusu şahsın diğer birçok alanla beraber faaliyette bulunduğu sahalardan biri de vilayet gazetesi yazarlığıdır. Abdünnebi Yaver Efendi, 11 Aralık 1909'da aylık 1.000 kuruş maaşla vilayet evrak müdürlüğüne getirilmiş, bu sırada bir müddet fahri olarak vilayet matbaası müdürlüğünü de uhdesine almıştır. Yine aynı dönemde fahri olarak vilayet gazetesi yazarlığını da üzerine almıştır.

Yahudi memurlar arasında gazetecilik alanında aslında akla ilk gelen kişi, Avram Galanti Efendi'dir. Bir dönem Mısır'da kalan Galanti, bu süre zarfında *Ladar* adlı İspanyolca bir gazete çıkarmıştır. Bundan başka *Doğru Söz Osmanlı*, *Şûrâ-yı Osmanî* ve *Şûrâ-yı Ümmet* gibi gazetelerde de görev almıştır. Gazeteciliği yanı sıra yazarlık yönü de bulunan Galanti Efendi'nin sicil kaydında yer alan üç önemli kitabı bulunmaktadır.

Bir diğer gazeteci ise gazete matbaacısı Savi Efendi'nin oğlu Selanikli Davi Davud Efendi'dir. Türkçe, İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca konuşup yazabilen ve İbranice, Rumca ve Almancaya aşina olan Davi Davud Efendi, resmi izinle *De journal de Selanik* adlı Fransızca bir gazete çıkarmıştır. 1876 yılında 300 kuruş maaşla yaklaşık üç yıl kadar zahire tüccarlarından Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Fransızca hususi kâtipliği görevini yürüten Davi Efendi, daha sonra yine gazeteciliğe geri dönmüş ve 11 Mayıs 1879'de 400 kuruş aylıkla Selanik'te Musevi dilinde yayımlanan *La Aprika* gazetesinin başyazarlığına getirilmiştir. Davi Efendi, 18 Kasım 1883'te istifa suretiyle ayrılanı kadar burada çalışmıştır.

C. ÖDÜL VE CEZA YÖNÜYLE YAHUDİLER

1-Alınan Ödüller

Sicill-i Ahval Defterlerinde kayıtlı ve araştırmada ele alınan 85 Yahudi devlet adamının %20'si (17 kişi), görevlerinde gösterdikleri başarılar nedeniyle çeşitli rütbe, nişan ve madalyalarla taltif edilmişlerdir. Bazılarının sadece rütbeleri yükseltilmiş, bazıları hem rütbe hem de nişan ya da madalya ile ödüllendirilmişlerdir.

Memurlara takdim edilen ödüller içinde en çok rastlanılanı, nişanlardır. Nişan, devlet tarafından hizmet mükâfata olarak muhtelif derecelerde verilen ve göğse takılan alâmetin adıdır (Pakalın 1993: 694) Lehçe-i Osmanî'de nişan; iftihar alâmeti olarak boyuna ve göğse asılan nesne olarak tarif edilir. (Ahmed Vefik Paşa 1306: 1185)

Nişan, devletin varlığı, birliği, bütünlüğü ve gelişiminde üstün gayret, hizmet ve özveri ile çalışarak, kişisel başarıya ulaşan ve bu başarısı ile toplumu üst düzeyde etkileyen kişilere verilen nesnel bir semboldür. (Eralp 2002:683) Ancak memuriyetlere mahsus olarak ilk nişanın, II. Mahmud zamanında 1832 senesinde ihdas edildiği kabul edilmektedir. (Pakalın, 1993: 694)

Osmanlı'da en çok rastlanılan nişan türlerinden biri, Sultan Abdülmecid adına düzenlenmiş olan *Mecidiye Nişanı*'dir. H.1268'de (1851-1852) senesinde beş dereceli olarak tesis edilmiştir. (Eralp, 2002: 684)

Memurlar içinde taltifat yönüyle en dikkat çeken kişi, Aron Leon Efendi'dir. Polis neferliğinden başlayıp komiser ve baş komiserliğe kadar yükselen Aron Leon Efendi, ilk olarak 10 Kasım 1887'de *tahlisiye madalyası* ile ödüllendirilmiş, üç yıl sonra kendisine 25 Kasım 1890'da beşinci rütbeden *mecidiye nişanı* takdim edilmiştir. 17 Nisan 1893'te *iftihar madalyası* ve 1 Ağustos 1898'de ise *Yunan Muharebe madalyası* ve 28 Kasım 1898'de dördüncü rütbeden *nişan-ı âl-ı Osmanî* (Osmanlı nişanı) ile ödüllendirilmiştir.

Dikkat çekici bir diğer memur da Davi Davud Efendi'dir. İlk olarak 20 Haziran 1893'te beşinci dereceden mecidiye nişanı ile ödüllendirilmiştir. Aynı yıl Sırp hükümeti tarafından *Sen Sava* nişanı verilmiş ve Padişah'tan alınan izin sonrası Davi Davud Efendi'ye takdim edilmiştir. Sicil kaydında kendisine 13 Ekim 1900'de Yunan hükümeti tarafından beşinci rütbeden *Sudur Nişanı* tevdi edildiği

yazılı ise de ilgili birimler, böyle bir nişanın verildiğine dair herhangi bir kayda rastlanmadığını beyan etmişlerdir.

Bunların dışında Aron Leon Efendi, Avram Farhi Efendi, Davicon Efendi, Nesim İzidor Efendi, Salamon Efendi, Samuel Barzilay Efendi ve Yakop Efendi çeşitli rütbelere mecdiye nişanları ile ödüllendirilmişlerdir.

Mevcut memurlar içinde Avram Farhi Efendi, Bohur Efendi ve Şemiya Ancel Efendi Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmişlerdir.

Yahudi memurlar içinde iki kişi *liyakat madalyası* ile ödüllendirilmiştir. Muhaberât-ı ecnebiye memuru olarak çeşitli kurumlarda hizmet veren Davey Efendi, Şubat 1902 tarihinde hem üçüncü rütbeye yükseltilmiş hem de gümüş liyakat madalyası ile ödüllendirilmiştir. Yaptığı hizmetler o derece takdir görmüş olmalı ki, *ifâ-yı vazife hususunda görülen cansiperâne hizmetinden dolayı* maaşının iki katı kadar para ile onurlandırılması gündeme gelmiş ve II. Abdülhamid'in iradesi alınarak bu para kendisine takdim edilmiştir.

Şura-yı Devlet muavinliği ve İstanbul belediye muavinliği gibi üst düzey yöneticilik yapan Bohur Efendi, o dönemde toplumu derinden etkileyen büyük kolera salgınının önlenmesi için gösterdiği başarılı hizmetlerden ötürü, 8 Şubat 1904'te *gümüş imtiyaz madalyası* almaya hak kazanmıştır.

2- İşlenen Suçlar ve Alınan Cezalar

Memurların istihdamı ile ilgili gerekli yasal düzenlemeler, kanunlaştırma faaliyetleri yapılırken, işlenebilecek suçlar ve onlara verilecek cezalar konusu da ele alınmıştır. Bu bağlamda memurların yargılanma biçimini düzenleyen kanun ve nizamnameler yayımlanmıştır. İlk düzenlemelerden biri, 3 Mayıs 1840'ta yayımlanan ceza kanunudur. Söz konusu kanunla, rüşvet (irtişa) ve irtikâba mani olmak, cana ve mala karşı yapılacak saldırıları engellemek amaçlanmıştır. (Taner, 1999: 226)

Sonraki dönemde ise memurların yargılanmaları ile ilgili ilk önemli nizamname olan *Me'mûrîn Muhâkemesine Dâir Nizâmname*, 3 Rebiyyü'l-evvel 1288'de (23 Mayıs 1871) çıkarılarak bu alanda büyük bir mesafe alınmıştır. (Özger, 2010: 72)

Araştırmada ele alınan Yahudi memurların tercüme-i hal evraklarına bakıldığında, işlenen suçlar ve alınan cezalarla beraber memurların azledilme ve işten el çektirilme sebepleri de ortaya çıkmaktadır.

Memurların çeşitli sebeplerle istifa haklarını kullanmaları, söz konusu görevden ayrılmalarının ana sebebini oluşturmaktadır. Atandıkları yeni görev yerini beğenmemiş olmaları hususu, onları istifaya götüren sebeplerin başında gelir.

Bağlı oldukları idari birim tarafından işten el çektirme, açığa alma veya azletme sebepleri ise birkaç nedene dayandırılabilir. Bunlar arasında vazifeye devamsızlık, izin süresi tecavüzü, amire itaatsizlik ve isnat edilen suçlama gibi, memurun kendisinden kaynaklanan nedenler; memuriyetin lağvedilmesi, idare tarafından asaletin tasdik edilmemiş olması gibi idare kaynaklı nedenler yer alır.

Abraham Efendi, Yahudi memurlar içinde görevi ihmal suçu işlediği tespit edilen kişilerden biridir. 1893'te Basra telgraf ve posta nezareti muhaberât-ı ecnebiye müdürlüğüne atanan Abraham Efendi, bir müddet burada görev yapmıştır. Ancak onun çalıştığı sırada Basra telgraf merkezi müdür ve memurlarının bir takım olumsuzluklarının bulunduğu, vazife bilgilerinin yetersiz olduğu, müdürün lisana aşına olmadığı, devlet işleri yerine kendi şahsi işleriyle vakit geçirdiği, bundan dolayı merkeze ait işlemlerin muhabere memurlarının elinde kaldığı iddiaları ortaya atılmıştır. İddialar bununla sınırlı kalmamış ve memurların kendileri için gerekli olan ve Fav kazası merkezinden başka merkezlere çekilen telgraf metinlerini önceden alıp verdikleri, Fav kazası merkezi tarafından ikaz edildiklerinde; onları azarladıkları veyahut bekle diyerek, iletişimin aksamasına sebep oldukları da ileri sürülmüştür. Ayrıca memurların bazen vazifelerini bırakıp, *yarın sabaha kadar bizi çağırmanız* şeklinde garip cevaplar verdikleri de görülmüştür. Yapılan bu tür davranışların, özellikle büyük öneme sahip Hindistan iletişiminin gecikmesine neden olduğu belirtilerek, *...müdür mûmâileyh ile me'mûrîn-i mevcudanun tebdilleri suretiyle Hindistan muhaberâtının sür'at-ı cereyânunu te'mîn etmek üzere ...* Abraham Efendi, 10 Temmuz 1897'de açığa alınmıştır.

Abraham Efendi, daha sonra 1.100 kuruş maaşla Bağdat vilayetine bağlı Fav kazası telgraf ve posta merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna nakledilmiştir. Aynı şahıs bu defa merkezdeki memurlar arasına nifak sokmak suçlamasıyla karşılaşmış ve derhal Basra'da mahkemeye sevk edilmiştir.

Bu bağlamda 17 Eylül 1904'te işten el çektirilmiştir. Bütün bu gelişmeler akabinde Abraham Efendi, uygun olmadığı değerlendirilen davranışlarından ötürü 1 Temmuz 1905'te idare tarafından azledilmiştir.

Hakkında çeşitli suçlamalar yapıp mağdur edilen ancak daha sonra yargılama sonucunda aklanan memurlar da bulunmaktadır ki, bunlardan biri Avram Efendi'dir. 3 Haziran 1901'de 1.200 kuruş maaşla Canik sancağı ticaret mahkemesi başkanlığına atanan ve aynı tarihte dördüncü rütbeye (rütbe-i rabia) yükseltelen Avram Efendi hakkında bir takım iddialar ileri sürülmüştür. İddialar o denli etkili olmuştur ki *hakkındaki sui efkâr üzerine me'mûriyetinden bi'l-înfisâl Dersa'adet'e azimet* etmek zorunda kalmıştır. Ancak Trabzon istinaf müdde-i umumiliği, Avram Efendi hakkında gerekli yasal işlemin ve araştırma ve soruşturmanın yapılarak neticesinin bildirileceğini beyan etmiştir. Daha sonra yapılan soruşturma neticesinde Avram Efendi'nin *sui isti'mâlâtı hakkındaki rivâyâtın kıyl u kâlden* yani dedikodudan ibaret olduğu, imza altına alınmayan ya da kaybolan herhangi bir evrakın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine *şu halde bir günâ ilişiği bulunmadığı* ifade edilerek, tekrar istihdamına izin verilmiş ve 13 Eylül 1909'da encümen kararıyla 1.200 kuruş maaşla Kavala kazası ticaret mahkemesi başkanlığına tayin olmuştur.

Baruh Velensi Efendi, 17 Ocak 1898'de memuriyetinin lağvedilmesi üzerine açığa alınmıştır. 24 Eylül 1880'de 300 kuruş maaşla Selanik merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna tayin olan Bohur Badur Efendi, görevine devam etmediği hususunun tespit edilmesi üzerine 7 Şubat 1883'te açığa alınmıştır.

29 Ocak 1903'te 800 kuruş maaşla Basra vilayeti telgraf ve posta merkezi muhaberât-ı ecnebiye memurluğuna terfi eden Bohur İsak Efendi, izinli olarak bir ara İstanbul'a gitmiş ise de izninin bitiminde görev yerine dönmediği tespit edilince, 17 Eylül 1905'te idare tarafından açığa alınmıştır.

Beyoğlu telgraf merkezi muhabere memurluğuna becayiş suretiyle geçen Bohur İshak Nesim Efendi, *ahiren vazifesine adem-i devamlı beraber itaatsizlikde bulunduğundan dolayı ...idareten açığa çıkarıldığı* denilerek, vazifesine devamsızlığı ve itaatsizliği gerekçesiyle yönetim tarafından açığa alınmıştır.

18 Ekim 1894'te 250 kuruş maaşla Hille kazası düyûn-ı umûmiye müdürlüğü ikinci kâtipliğine getirilen Danyal Efendi, 13 Temmuz 1895'te müdürlüğün Kerbela şehrine nakledilmesi hasebiyle aynı görev ve maaşıyla Kerbela'ya nakledilmiştir. Ancak genel müdürlük tarafından asaleti tasdik edilmediğinden, 30 Kasım 1895'te açığa alınmıştır.

Vilayet tercümanlığına terfian atanmış olan Abdünnebi Yaver Efendi, tercümanlık görevi için daha uygun birinin atanması üzerine bu görevden alınmıştır.

Sonuç

İspanya'dan göç ediş sonrası Osmanlı coğrafyasına kabul edilişleri, tarihi eskiye dayanan Türk-Yahudi ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. İstanbul'un alınışı sonrası, Rumlar ve Ermeniler başta olmak üzere Hıristiyanların koruyuculuğunu üstlenen devlet, Yahudileri de bu kategoride değerlendirdi ve ehl-i zimmet reaya olarak tümünün hamiliğini üstlendi. Temeli İslam hukukuna dayanan bir takım vergiler karşılığında, zimmîlerin mal ve can güvenliği korundu.

XIX. Yüzyılda yapılan reformlar neticesinde "Tebaanın eşitliği" prensibi sıkça savunuldu ve Tanzimat reformlarıyla beraber, devlet memurlukları gayrimüslimlere de açılmaya başlandı. Memur alım şekilleri, memurların vazifeleri, mesailer, işleyebilecekleri suç ve bunun karşılığında verilecek cezalar, taltifler ve daha bunun gibi ihtiyaçlara cevap verecek pek çok hususta kanunlar çıkarıldı.

Bürokraside memur istihdamı hususu, sözde kalmadı ve bizzat uygulamaya konuldu. Sicil kayıtlarına bakıldığında devlet kademelerinin hemen her biriminde Yahudi kökenlilerin istihdam edildiğinin görülmesi, bunu teyit etmektedir. Gerçekten de eğitim, maliye, basın-yayın, hariciye, iletişim-ulaştırma ve daha akla gelebilecek birçok alanda Yahudi varlığına rastlanılmaktadır. Bu durum, yapılan reformların uygulamaya sokulduğunun ve Osmanlı Devleti'nin gerçekten de tebaası arasında herhangi bir ayrımcılık yapmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Hatta ayrımcılık yapılması bir yana, başta Fransızca olmak üzere birden fazla yabancı dil bilen Yahudilerin el üstünde tutuldukları görülmektedir. Posta ve Telgraf Nezaretinin muhtelif bürolarında muhaberât-ı ecnebiye memurluğu vazifesini icra eden Yahudi sayısı oldukça fazladır.

Çok uluslu bir yapıya sahip olan ve bu unsurların tümünü devlet yönetimine dâhil etmeyi planlamış olan Osmanlı Devleti, memuriyetlere tayin ve atamada etnik yapıdan ziyade liyakate bakmıştır. İmparatorluğun çeşitli şehirlerinde yaşayan Yahudiler, istenilen liyakati sağladıklarında Bohur Efendi misali, Şurâ-yı Devlet gibi çok önemli bir kurumda üyelik ve başkan yardımcılığı görevine kadar çıkmışlardır. Meşrutiyetle beraber tebaanın yönetime katılımı daha da belirginleşince, nüfus yoğunluğuna göre seçilen Yahudi milletvekilleri, Osmanlı başkentindeki mebuslar meclisinde yerlerini almıştır. Yanya mebusu Davicon Efendi gibi, oldukça aktif siyaset yapan ve II.Abdülhamid'in başkanlığında teşkil edilen muhacirler komisyonunda görev alan mebuslar görülmüştür. 1892'de İstanbul'da İspanya'dan göç edişin 400. yıldönümünü heyecanlı bir şekilde kutlayan Yahudi toplumunun bir ferdi olan İsak Levi Efendi, Osmanlı hükümeti tarafından eğitim amaçlı olarak Avrupa'ya gönderilmiş ve Berlin üniversitelerinde ziraatla ilgili tahsil görmüştür. Yine aynı şekilde İsak Kohen Efendi, İstanbul'da Tıbbiyeyi bitirince 1902'de Avrupa'ya gönderilmiş, Paris, Berlin ve Viyana hastanelerinde bir süre kalmıştır.

Yine Osmanlı'nın modernleşme yüzünün göstergelerinden biri olan Mühendishane-i Berr-i Hümayûn gibi çok önemli okulun Fransızca öğretmenliği, bir dönem Yahudi Muis Zeki Efendi'ye emanet edilmiştir.

II. Abdülhamid döneminde basın faaliyetlerinde bir takım sıkıntılar yaşanmış olmasına rağmen, bu alanda da aktif rol alan Yahudiler olmuştur. Örneğin Davi Davud Efendi, resmi izinle "*De journal de Selanik*" adlı Fransızca bir gazete çıkarmış, ayrıca İbranice yayımlanmış olan "*La Aprika*" gazetesinde de başyazarlık yapmıştır.

Osmanlı memur politikası gereği, alanlarında başarılı olan memurlar bazı yollarla ödüllendirilmiştir. Nişan, madalya ve rütbe verilerek yapılan bu taltiflerde, yine liyakatin esas alındığı ve birçok Yahudi memurun bu tür ödüller aldığı görülebilmektedir.

Bütün bu anlatılanlar, Osmanlı düşüncesinin kapsayıcı, yaklaşımcı ve koruyucu bir özellik taşıdığını göstermesi açısından kayda değerdir.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür, Sicill-i Ahvâl kayıtları, pek çok yönden değerlendirilebilecek birincil ve resmi kaynaklardır. Kanaatimce mevcut defterlerin tümü gözden geçirilerek, bürokrasideki bütün Yahudi memurlar gün yüzüne çıkarılmalı ve enine boyuna değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Defterleri (BOA. DH. SAİD. d),

Metinde adı geçen Yahudi memurların isimleri ve kayıtlı oldukları Sicill-i Ahvâl Defterinin defter ve sayfa numaraları şu şekildedir:

Memurun Adı	Arşiv Kaydı	Defter ve sayfa numarası
1- Abdünnebi Yaver Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00078/00118, s.233-234.
2- Abraham Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00028/ 0091, s.179.
3-Abraham Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	087/243, s.243.
4-Abraham Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00035/ 0105, s.207.
5-Alber Ferid Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00179/ 00163, s.322.
6- Albert Kadrail Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0163/ 0030, s.57.
7-Alberto Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00062/ 0101, s.199.
8-Alberto Samuel Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0088/213, s.421.
9-Aron Kabez Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0165/0128, s.253
10-Aron Leon Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00113/00084, s.165.
11-Avram Badi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00101/00186, s.371.
12-Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0114/088, s.171.
13-Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0187/240, s.238.
14- Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0179/0109, s.215.
15-Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0178/0145, s.286.
16-Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00135/00167, s.331.
17-Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00176/0025, s.47-48.
18-Avram Farhi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	042/026, s.49.
19- Avram Galanti Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00195/ 0309, s.309.
20-Avram Haran Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	092/425, s.425.
21-Avram Molho Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0168/ 00123, s.243.
22-Avram İşfinârî Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0094/ 0026, s.49.
23-Avram Maya Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00126/00175, s.347.
24-Azra Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00174/ 0243, s.483.

25-Baruh Velensi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0070/ 0100, s.197.
26- Bohur Badur Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0098/ 0024, s.45.
27- Bohur Elnekavi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00185/ 00037, s.36.
28-Bohur Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	003/116, s.116.
29- Bohur İsak Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00116/ 00106, s.209.
30-Bohur İshak Nesim Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00116/ 00144, s.285.
31-Bohur Dato Efendi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0081/ 0225, s.447.
32-Bohur Mois Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0164/ 0074, s.145.
33- Bohur Misitrano Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	045/0144, s.285.
34-Bohur Rami Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0008/ 0209, s.413.
35-Bohur Salamon Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	045/0143, s.283.
36-Bünyamin Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	078/012, s.21.
37-Bünyamin Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00667/0146, s.289.
38-Çalburn Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0132/ 0077, s.458.
39-Danyal Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00122/ 0045, s.89.
40-Davey Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0067/ 0160, s.317.
41- Daviçon Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	010/0038, s.671.
42-Davi Davud Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00110/00197, s.391.
43-Davi Fransuva Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	062/113, s.221.
44-Davi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00099/ 00065, s.127.
45-David Bahar Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00120/ 00101, s.199.
46-David Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00183/ 00221, s.221.
47-David Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00105/ 00217, s.431.
48- Davidas Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00114/ 0161, s.217.
49-Davud Azra Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	167/ 0389, s.389.
50- Elyas Şaval Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	085/0213, s.213.
51-Gürcü Cemil Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00125/00148, s.293.
52-Harun Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	099/0028, s.54.
53- Haskiyel Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0067/00198, s.393.
54-Haskiyel Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0098/0072, s.142.
55-Hayım Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00040/ 0008, s.101.
56-İliya Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00189/0046, s.46.
57-İlyaher Romano Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00090/ 00103, s.203.
58-İsak Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00070/ 0058, s.113.
59-İsak Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00092/ 0060, s.117.
60-İsak İlyaglı Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0112/ 0093, s.183.
61-İsak Levi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00042/ 0004, s.5.
62-İsak Pardo Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00146/ 0156, s.207.
63-Jak Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00058/ 0143, s.283.
64-Josef Habib Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00125/00222, s.241.
65-Leon Avram Malho Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00199/ 0071, s.137.
66-Manoel Zeki Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00116/ 00139, s.275.
67-Mayer Festo Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00119/ 0116, s.229.
68-Mayer Şıvatman Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00196/00189, s.375.
69-Mordahay Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0085/0104, s.202.
70-Muis Zeki Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00112/00218, s.33.
71-Musa Avram Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00145/ 0038, s.73.
72-Nesim Festo Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00148/ 0429, s.439.
73-Nesim Menahim Amon Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00179/ 0030, s.88.
74-Nesim İzidor Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00109/ 0445, s.445.
75- Rafael Levi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00174/ 0212, s.421.
76-Salamon Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0028/ 0230, s.457.
77-Selim Farhi Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	086/045, s.87.
78-Şemiya Ancel Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0078/ 0027, s.51.
79-Samuel Barzilay Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00139/ 0155, s.307.
80-Samuel Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00156/ 0048, s.93.
81-Yasef Yakar Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	00175/ 0021, s.39.
82-Yakob Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0169/ 0121, s.239.
83-Yasef Selami Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0018/ 0029, s.55.
84-Yeşua Şami Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	0156/0078, s.152.
85-Zital Hayım Efendi	BOA.DH.SAİD.d.	001888/ 00105, s.105.

Kitap ve Makaleler

- Ahmed Cevdet Paşa (1980). *Ma'rûzât*, Yay.Haz.Yusuf Halaçoğlu, İstanbul: Dergah Yay.
- Ahmed Vefik Paşa (1306). *Lehçe-i Osmanî II*, İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- AKTAŞ, Necati (2000). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay.
- AKYILDIZ, Ali (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform 1836-1856*, İstanbul: Eren Yayınları.
- AKYILDIZ, Ali (2006). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARÛ, Kemal Ahmet (1996). "Osmanlı-Türk Kentlerinin Genel Karakteristikleri Üzerine Görüşler". *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme Habitat II*.
- CİN, Halil (1992). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku", *150.Yılında Tanzimat*, s.15-26.
- DAVİSON, Roderic H.(2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*, Çev. Osman Akınbay. İstanbul: Agora

Yayınları.

- ERALP, T. Nejat (2002). "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", *Türkler XIII*, s.683-686.
- ERGENÇ, Özer (1981). "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", *VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler II*, s.1265-1274.
- ERGİN, Osman (1977). *Türk Maarif Tarihi* 1-2, 3-4, İstanbul: Eser Matbaası.
- FİNDLEY, Carter V. (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Çev. Gül Çağalı Güven, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GOITEIN, S.D.(2004). *Yahudiler ve Araplar Çağlar Boyu İlişkiler*, Çev. Nuh Arslantaş, Emine Buket Sağlam, İstanbul: İz Yayınları.
- HÂLÂÇOĞLU, Yusuf ve AYDIN, M.Akif (1993). "Cevdet Paşa", *DİA VII*, s.443-450.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin (1995). "Endülüs Menşeli Bazı Bilim Adamlarının Osmanlı Bilimine Katkıları", *Belleten LVIII*, S.223, s.565-607.
- İNALCIK, Halil (2006). "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayûnu", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- KIRMIZI, Abdülhamit (1988). *II. Abdülhamit Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIRMIZI, Abdülhamit (2003). "Son Dönem Osmanlı Bürokrasisinde Akraba Ermeniler", *ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S.8, s.137-152.
- KURT, Ali Osman (2006). "İkinci Mabad Dönemi Yahudiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi X*, S.2, s. 445-463.
- KUŞAT, Ahmet (1963). "Türk Tarihi İle İlgili Makaleler Bibliyografyası", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni XII*, S.3-4, s.208-231.
- LEWIS, Bernard (1996). *İslam Dünyasında Yahudiler*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İmge Yay.
- MERT, Talip (2000). "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler -I", *Arşiv Araştırmaları Dergisi* S.2, s.97-111.
- MUMCU, Uğur (1971). "Türk Hukukunda Memurların Yargılanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XXVIII*, S.1, s.142-144.
- ORTAYLI, İlber (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri 1840-1880*, Ankara: TTK Yayınları.
- ORTAYLI, İlber (2006). "Osmanlı Kaçlılarında Reform: Tanzimat Devri Osmanlı Diplomatikasının Bazı Yönleri", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, s.285-297.
- ÖZGER, Yunus (2010). *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgath Devlet Adamları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul: MEB.
- SARIYILDIZ, Gülden (2004). *Sicill-i Ahvâl Komisyonunun Kuruluşu ve İşlevi 1879-1909*, İstanbul: Der Yayınları.
- SAYDAM, Abdullah (2002). "Tanzimat'ın Memurları". *Türkler XIII*, s. 847-886.
- SHAW, Stanford J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, Çev. Meriç Sobutay, İstanbul: Kapı Yayınları.
- SOYLUER, Serdal (2006). *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SÜRGEVİL, Sabri (2002). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler", *Türkler X*, s.251-260.
- TANER, Tahir (1999). "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku". *Tanzimat I*, s.221-231.
- TANYU, Hikmet (1986). *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler I*, Ankara: Elips Yayınları.
- "Yahudiler" (1986). *İ.A. XIII*, s.339-342.
- TEZCAN, Mahmut (1985). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.